

Језик данас

НОВА СЕРИЈА

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Осветљавања

Наташа Вуловић Емонтс, Јована Шћеповић

*Лексема лѹк као комјоненѿа
фразеолошких јединица у српском
језику* 1

Ненад Ивановић

Бицикл у ојлегалу лексике 8

Светлана Обрадовић

*Морфолошка анализа анѿлицизама у
рачунарском рејисѿиру српској језика* . . 20

Душко Витас

*Белешке о ручној и ауѿомајској
обради српској језика* 33

Мали савети 46

*Одлуке Одбора за сѿиандардизацију
српској језика* 49

*Повеље Маѿице српске за неѿовање
српске језичке кулѿуре* 51

Писци о језику 76

УРЕДНИЦИ

Академик ИВАН КЛАЈН (1997–2005)
Др РАДА СТИЈОВИЋ (2014–)

УРЕДНИШТВО

Др РАДА СТИЈОВИЋ (главни и одговорни уредник)
Др НАТАША ВУЛОВИЋ ЕМОНТС
Др РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ
Др РАДОЈИЦА ЈОВИЋЕВИЋ
Др ДУШКА КЛИКОВАЦ
Др ВЕСНА ЛОМПАР
Др АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ
Др МАТО ПИЖУРИЦА
Мр ОЛГА САБО
Академик МИЛОСАВ ТЕШИЋ

Језик данас

Адреса Уредништва: 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1

Телефон: 021/420-199, лок. 265

Издавач: Матица српска

Цена: 200,00 динара

Технички секретар
Катјарина Сунајко

Коректор
Татјана Пивнички Дринић

Технички уредник
Вукица Туцаков

Корице

Оскар Штјефан

Компјутерски слог
Владимир Вайић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Језик данас на интернету:
www.maticasrpska.org.rs/jezik-danas
e-mail: ksunajko@maticasrpska.org.rs

Рукописи се не враћају

Министарство културе Републике Србије
финансијски је помогло штампање овог гласила Матице српске

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

808

ЈЕЗИК данас : гласило Матице српске за културу усмене и писане речи / главни и одговорни уредник Рада Стијовић. – 1997, бр. 1-2005, бр. 21/22 ; Н. с. Год. 1 (10), бр. 1/2 (2014)– . – Нови Сад : Матица српска, 1997–. – 24 cm

Тромесечно.

ISSN 0354-9720 = Језик данас
COBISS.SR-ID 126253063

ОСВЕТЉАВАЊА

*Написао Вуловић Емонис
Јована Шћеиовић*

ЛЕКСЕМА *ЛУК* КАО КОМПОНЕНТА ФРАЗЕОЛОШКИХ ЈЕДИНИЦА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У овом раду биће представљене и размотрене фразеолошке јединице (фразеологизми, фраземе) које садрже реч *лук* у свом саставу. Етимолошки речници бележе да је лексема *лук* прасловенског порекла (**lukъ*) и да је имају и други словенски језици, као и да је у прасловенски језик ушла као позајмљеница – од германске речи **lauka* (Скок 1971, *лук*). Позајмљена је након распада балтословенске језичке заједнице. Ипак, нема јединственог мишљења о томе да ли је *лук* позајмљеница из германског. Неки етимолози је приписују индоевропском супстрату, док П. Скок закључује: „како је *лук* културна биљка, која служи као лијек и јело, највјеројатније је да је *лук* прасловенска посуђеница” (Скок 1971: 327–328).

У Речнику САНУ се основно значење лексеме *лук* квалификује и као ботанички и као агрономски термин, тако да је њено примарно значење „зељаста биљка *Allium* из ф. *Liliaceae* с подземним стаблом у облику луковице, чије многобројне врсте расту самоникло или се гаје као поврће (обично назив за гајене врсте *Allium* *sepa* и *A. sativum*)”. Сличне, али краће дефиниције дају се и у друга два описна речника српског језика, у шестотомном Речнику Матице српске (РМС) и једнотомном Речнику српског језика (РСЈ). У РСЈ лексема *лук* дефинисана је као „зељаста биљка *Allium* из ф. *Liliaceae*,

чије многобројне врсте расту самоникло или се гаје као поврће (обично назив за гајене врсте *A. сера* и *A. sativum*)”. Забележене су и врсте лука у српском језику: бели, црни (мрки, црвени), дивљи, змијин, пољски. Речник Матице српске за именицу *лук* бележи да је у питању зељаста биљка из пор. љиљана са подземним стаблом облика луковице која је у великој употреби у исхрани. За бели лук даје и назив чешњак, а за црни као и РСЈ бележи синонимне називе мрки, односно црни. Из Речника САНУ, који је тезаурусног типа (речник великог обима који тежи томе да попише сву лексiku једног језика) и најобухватније бележи значења лексема, пружајући увид и у књижевну, али и у народну лексiku, одсликавајући с једне стране српски језик, а с друге стране и српску традицију и културу, ексцерпирали смо грађу за наш рад.

У посебном делу речничког чланка, под скраћеницом Изр.(ази), најпре се наводе термилошке синтагме *бели лук* и *црни лук*, које означавају две највише гајене врсте лука: бели (чесни, чесновити) лук, лук чешњак (врста лука *Allium sativum* чија је луковица обично издељена на неколико делова, чесана) и црни (мрки, црвени, црљени, кромиди, кромити) лук. Бележе се бројни термини за различите врсте лука, прасилука, влашца и др. (дивљи, зелени, зимски, змијски, морски, пасји итд.), што сведочи о важности употребе овог поврћа у људској исхрани, али и у друге сврхе. Управо због те важне улоге за човека и лексема *лук* има своје место у мозаику при стварању језичке слике света како говорника српског језика, тако и у другим језицима.

После термина, у Речнику САНУ се наводе различити вишелексемни спојеви, поздравни, благослови, клетве, заклетве итд., али и фразеолошке јединице. Тако се прво наводи исказ који представља устаљени израз којим се у празноверју жели заштитити од урока: (*бели*) *лук* *ићи у очи* „каже се ономе ко се некоме или нечему диви, да не би, према празноверју, урекао”. Бележи се илустративни пример: „Веле урокљивцу кад се загледа у напредно дете: ... бели лук ти у очи” (Речник САНУ). Од осталих вишеречних спојева фразеолошке јединице (фразеологизми) издвајају се према својим карактеристикама, пре свега према сликовитости, семантички пренесеним значењем, експресивности, репродуковању и устаљености. Фразеологизми су јединице секундарне номинације јер настају семантичким преобликовањем скупа речи тако да се као крајњи резултат добија израз чији семантички садржај није једнак збиру значења његових компонената. Уз то, ове јединице су експресивно обојене, с обавезним присуством конотативне макрокомпоненте у семантичком садржају (Вуловић 2015: 98). Ипак, између примарног значења нефразеолошке базе и њеног секундарног значења, добијеног у поступку фразеологизације, постоји извесна веза, због чега је већина фразеологизама мотивисана. Праћење те мотивације, њено разматрање и тумачење

представља у фразеологији најважнији и за истраживаче најпримамљивији проблем, чије решавање води ка проширивању знања у вези с когнитивним способностима говорника, затим с културним миљеом говорне заједнице у којој се користи, као и у вези са законитостима организовања комуникације.

У том смислу фразеолошки корпус једног или више језика важно је поље истраживања у лингвистици, прецизније у њеним дисциплинама: фразеологији, лингвокултурологији, етнолингвистици, когнитивној лингвистици и прагматици. Према речима В. Телије, фразеологизми настају на основу сликовне представе стварности, која одражава свакидашње емпиријско, историјско или духовно искуство језичког колектива, које је безусловно повезано с његовом културном традицијом будући да је субјекат номинације и говорне делатности увек субјекат националне културе (Телија 1996: 214). Права природа фразеолошких јединица може се одгонетнути уколико се модели истраживања комбинују; когнитивнолингвистички и лингвокултуролошки приступ обезбеђују адекватну методологију у разумевању семантике и уопште у сагледавању фразеологизма као јединице језичког система, док прагматички приступ, који узима у обзир и ванјезичке околности комуникације, у првом реду оне које се непосредно тичу њених учесника – намере адресанта и учинка оствареног код адресата, затим саме говорне ситуације, претходног знања и сл., допуњује поменуте теоријско-методолошке оквири и омогућава прецизнију интерпретацију (Штрбац 2019: 267).

Фразеолошке јединице са компонентом *лук* које смо ексцерпирали наведене су и дефинисане у Речнику САНУ према азбучном реду почетног слова прве речи: *грађ као лук очима*; *забунио се као Цијанин у луку*; *као лук и очи*; *лук и вода*; *ни лук (лука) јео ни (на) лук мирисао*, *ни лук јео ни луком мирисао*, *воњао*; *ићући*, *ићуцајћи некоме лук на љави*; *ударио (наишао, намерио се) ићук на лук*. У грађи се бележе три поредбене фразеолошке јединице од којих прва *грађ као лук очима* у првом делу (тематском) има придев *грађ*, а у другом, поредбеном делу (еталону) именице *лук* и *око*. Ова фразема има значење 'неподношљив, мрзак'. Познато је да црни лук при сечењу испушта ензим (sin-propantioI-S-oksид) који изазива пецкање, иритацију и сузење очију, због чега се појава суза услед поменутог биохемијског процеса сматра непријатном. Тако се у мотивационој бази другог дела поређења налази осећај непријатности, нелагоде, који изражава значење супротности, несклада између црног лука и очију. Семантичком транспозицијом придев *грађ* добија антонимно значење 'недраг, мрзак', које постаје значење целог поредбеног фразеологизма са иронијом као стилском карактеристиком. Слична наведеној, поредбена фразеолошка јединица (*бити*) *као лук и очи* има значење 'не слагати се, не трпети се, живети у непријатељству и неслози', што илуструје пример: Газда Јово ... је тада са попом Враном био као лук и очи (Речник САНУ).

Такође је мотивација значења прозирна и базирана на непријатној, иритацијској појави.

Глаголско-именички фразеологизам *забунио се као Циганин у луку* има значење „каже се за онога ко се нађе у безизлазном положају пред материјалним доказима своје кривице”. Мотивација за настанак ове фразеолошке јединице јесте текст једне народне приче коју бележи Вук Караџић у *Српским народним пословицама*: „Ваља да кад су га, као што се приповиједа, нашли ђе краде лук, пак га запитали што то чини, а он одговорио да не чупа лук да краде, него се ухватио за њ’ да га вјетар не обори на земљу, па се лук сам ишчупао из земље. А кад га господар од лука запита: ’А што ти је то у торби?’ из које су вирила пера од покраденог лука, он видећи да се већ нема куда одговори: ’То зло и јест што је у торби’”. Глагол *забунио се* не мења своје значење ’смести се’ услед фразеологизације израза, док се у поредбеном делу изражава слика стереотипа о припадницима ромске националности. Циганин (Ром) ухваћен је у крађи лука, те је, покушавајући да се измишљањима и тражењем изговора спаси, ухваћен и у лажи. Мотивациона слика је садржана у наведеној народној причи, али се значење фразеолошке јединице односи на свакога ко покушава очигледним неистинама да избегне одговорност за своје поступке.

Фразема *лук и вода* садржи две напоредне именице и има глобално значење ’нешто без значаја, без вредности; ништа’. Елемент значења који учествује у семантичком транспоновану јесте ’једноставно, просто’. Покушавајући да представе мотивациону базу за настанак овог фразеологизма, поједини фразеолози су изнели претпоставку да се ради о процесу при кувању, тј. о процесу динстања, пирјања лука с водом (Хрњак 2007: 206), што би упућивало на црни лук као компоненту. Међутим, Вук Караџић бележи старију и вероватнију тезу: „Може бити да се ово зато каже што се обично бијели лук утучен једе са сирћетом (особито од грознице), а ко нема сирћета он успе воде мјесто њега” (НПосл, Вук). Описан је једноставан лек од два састојка, а чији је главни састојак бели лук, који ће бити делотворан и са сирћетом или у упрошћеној варијанти – са водом. Биће да је та простија, оскудна варијанта мотивисала значење фразеолошке јединице. Но, овде је важно нагласити и лековита и још нека својства лука, важна за српску народну традицију. У традиционалној култури Срба веома важно место припада народним биљкама. Антрополошки, културолошки и етнолошки аспекти указују нам на важност биљака код српског живља. Поврће које има велики значај, како у традиционалној, народној медицини, тако и у ритуалним и магијским радњама свакако је лук, посебно бели лук (Чалкановић 1985: 185). По народном веровању, он чува од нечастивих сила и најјачи је апотропејон у биљном царству. Неретко се у виду венца, као заштита од лоше енергије и зла, држи

изнад кућног прага, уплиће се у ивањањски венац, а за време тзв. некрште-них дана и на покладама носи се као заштита од нечастивих сила. Породиље и новорођенчад штити од тзв. урокљивих погледа и држи се у кревету под јастуком. Бели лук спада и у траве које сузбијају чини, уроке, што се изражава и значењем првог израза који смо навели у раду (*бели лук њи у очи*).

У медицини је познато да бели лук поседује бројне биолошке и фармаколошке активности. Делује као снажан бактерицид, антивирусни и антифунгални агенс, као и у превенцији настанка неких врста карцинома ... конституенти лукова испољавају хиполипидемичку и антиоксидантну активност, смањују агрегацију тромбоцита и настајање атеросклерозе (Мимица-Дукић 2013: 125). У народној медицини користи се као лек против: главобоље, зубобоље, грознице, жутице, разних упала и др., а неретко су лечење пратили одређени магијски прописи и ритуални обреди. За разлику од белог лука, црни лук се користи у исхрани и лечењу, али не и у магијским ритуалима и бајањима. Чајкановић пише да се црни (и црвени) лук у народној медицини користио за побољшање млечности породиље, јектике, кашља, као и против-отров уједу змије (Чајкановић 1985: 189–190).

Бели лук садржи велики број једињења са сумпором који су одговорни за његов укус и мирис, као и за лековита својства (Мимица-Дукић 2013: 126). Специфична арома која настаје конзумирањем белог лука задржава се неко време у виду непријатног задаха. Управо је тај задах, непријатан мирис мотивисао значење фразеолошке јединице *ни лук (лук) јео ни (на) лук мирисао* (*ни лук јео ни луком мирисао*) у српском језику и односи се на онога који се прави невешт, као да се ништа није десило и као да нема никакве везе са ружном ствари у којој се нашао/учествовао, као да није уплетен, умешан у одређену радњу. Непријатан задах открива онога ко је јео бели лук, односно учесника у радњи, иако се он прави невешт (као да није ни поми-рисао лук, тј. ни био близу места одигравања неке радње). Илустративни пример се наводи у Речнику САНУ: „Пуцао ми је у прса, па ником ништа. Ни лук јео, ни на лук мирисао”. Српски језик бележи синонимне фразеоло-гизме: *јравийи се луд*, *јравийи се Енїлез (Кинез)*, *јравийи се Тошца* и сл. Сличност мотивације изражена је и значењем народне пословице *Ко ије лук, луком и воња*, „трагови непоштених поступака не могу се уклонити”.

Фразеолошка јединица *иући, иуцаји некоме лук на љави* има значење ‘досађивати некоме сталним грдњама и прекорима; малтретирати, кињити, мучити некога’. Као илустративни пример у Речнику САНУ се наводи реченица из књижевног дела: „Некад сте ви нас притезали и лук нам на глави туцали, а сад – и наше дође”. Како је лук редован састојак домаће кухиње, то је његова употреба веома честа, а радња се врши сецкањем или ударањем, туцањем (посебно белог лука) као припремном радњом за кување. Учесталост

и начин обављања наведене радње мотивисали су настанак парадоксалне слике њеног вршења на нечијој глави, чиме се постиже идиоматичност, али и интензитетска функција значење малтретирања, кићења одређене особе. Слично значење бележе описни речници српског језика за фразеолошку јединицу *ййййй некоме крв на сламку (душу на йамук)*. У разговорном стилу савременог српског језика може се наћи и синонимни фразеологизам *скакаййй йо йлави некоме*.

Занимљиво је значење изреке *ударио (наицао, намерио се) йук на лук*, или уколико употребимо краћу форму, фразему *йук на лук*, чиме се изражава да је нешто једнаке снаге, тј. мере, тачније да је у питању сукоб два једнако тврдоглава и јака противника. При фразеологизацији глагол остаје у свом значењу, што и омогућава процес редукције глагола као првог дела изреке, којим од изреке настаје фразема (*йук на лук*), а да се значење не мења. Могло би се претпоставити да је именица *йук* овде у значењу 'ударац', те да глобално значење има везе са туцањем лука као припремном радњом, због чега је и аналогијом у Речнику Матице српске ова фразема забележена под том именицом. Међутим, познато је да поједине фразеолошке јединице чувају не само архаичне представе, веровања или процесе већ овај пример садржи архаизовану именицу која је у ранијим фазама развоја српског језика била члан синонимског пара именица *йоукъ – масйй* (Вучковић 2018: 4). Ово архаично значење именице *йук* (односно именицу тук) потврђује и Етимолошки речник Макса Фасмера, где се наводи да и други словенски језици чувају ту синонимност с именицом *масйй*. Претходно наведено значи да је маст, као обавезни састојак при припреми традиционалних домаћих јела, та која је супротстављена луку по својим својствима (ароми, укусу, важности).

На основу овог кратког прилога фразеолошком и лингвокултуролошком проучавању значају биљака у српској култури и традицији, могу се кроз семантичку анализу фразеолошких јединица сагледати улога и важност две врсте једне биљке (белог и црног лука) у колективном концепту и начинима сагледавања света у српској традицији, у навикама, веровањима, као и свакодневици и социјалном животу говорника српског језика. Такође, сагледавање подразумева и уочавање разлика у употребној вредности црног и белог лука, као и о сегментима који су мотивисали различита значења разматраних фразеолошких јединица.

Л и т е р а т у р а :

- Вуловић 2015: Наташа Вуловић. *Српска фразеологија и религија: лингвокултуролошка исцртавања*. Институт за српски језик САНУ.
- Вучковић 2018: Снежана П. Вучковић. *Улога семантичке деривације у динамици синонимских односа у лексичко-семантичком систему српског језика (дијахро-*

- нијски асијект). Македонска академија на науките и уметностите, 1–13 (<https://manu.edu.mk/wp-content/uploads/2018/07/Snezana-Vuckovic.pdf>).
- Мимица-Дукић 2013: Неда Мимица-Дукић. „Исцелитељска моћ биља и фитотерапија данас.” У: З. Карановић и Ј. Јокић (ур.). *Биље у традиционалној култури Срба; Приручник фолклорне бојанике*. Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 119–129.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*. Књ. 1–3. Нови Сад: Матица српска – Загреб: Матица хрватска, 1967–1969; Књ. 4–6. Нови Сад: Матица српска, 1971–1976.
- Речник САНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Књ. I–XXI. Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- РСЈ: *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.
- СКОК 1971: Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- ТЕЛИЈА 1996: Вероника Николаевна Телија. *Русская фразеология, Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*. Москва: Школа „Языки русской культуры”.
- ХРЊАК 2007: Anita Hrnjak. „Kulinarски elementi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji.” *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33, 197–216.
- ФАСМЕР 1986/1987: Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. I–IV. Москва: Прогресс.
- ЧАЈКАНОВИЋ 1985: Веселин Чајкановић. *Речник српских народних веровања о биљкама*. Београд: Српска академија наука и уметности – Српска књижевна задруга.
- ШТРБАЦ 2019: Гордана Штрбац. „Фразеолошка јединица и приступи њеном проучавању.” *Научни састајник слависта у Вукове дане* 48/1, 259–269.

Наташа Вуловић Емонтс
Институт за српски језик САНУ, Београд
natasa.vulovic@isj.sanu.ac.rs

Јована Шћеповић
Институт за српски језик САНУ, Београд
jovana.scepovic@isj.sanu.ac.rs

БИЦИКЛ У ОГЛЕДАЛУ ЛЕКСИКЕ

– Јуче сам ишао да испробам нове накле на Савском насипу. Врше ко бој. Рачна само преде. Фривил са мањим бројем зуба је јун појодак. А ти?

– Пусиш, разлавио ми се јеж па нисам могао да урадим окрећ на скакаоници. На срећу, купио сам половну лулу са јежом од оријака, па смо их заменили. Додао сам и пар Мијаија сјејсера. Сага ми тријови много боље леже у шакама.

(Из разговора двојице бициклиста)

Први покушаји људи да се крећу у направама на сопствени погон, који укључују простије изуме попут клизальки, али и оне сложеније (и погибелјније), могу се пратити од античких времена. Па ипак, изуми који укључују кретање у направама у којима се балансира на точковима, што чини одлику савремених бицикала, појавили су се су тек првих деценија 19. века – најпре у Европи, а затим и у остатку света. Године 1817. у Француској је патентирана *дресина*, направа по концепту сродна данашњем двоточкашу. Дресина – названа тако по имену њеног творца Карла Дреса, имала је два точка једнаке величине, седиште и управљач и покретана је ногама возача које су у трку досезале до земље. И поред почетних ограничења и забрана изум се шири у Европи, па се тако већ наредне 1818. године у Француској и Немачкој јавља *велосипед*, унапређена верзија дресине. Велосипед, назван тако према фр. изразу *vélopede* (од лат. *veloci* – од *velox*, 'брз', и *ped* – од *pes*-, 'брз', дословно 'брзе ноге') крајем исте и почетком наредне године стиже у Енглеску, а затим и у Сједињене Државе, где постаје симбол монденског друштва и дендистичког живота. Шездесетих година 19. века француски проналазач, шеширџија Анри Мишо, развија *пегале*, изум који истискује из употребе појам *велосипеда* (јер се направа више не покреће ногама у трку) и у европске језике уводи нову реч, *бицикл* (према лат. *bi*- и *cyclus* од грч. *κύκλος*, дословно 'двокруг'). Постављање педала на предњи точак чини да се центар равнотеже помера унапред, а то даље има за последицу пораст димензија предњег точка у односу на задњи. Могућност да се на задњу осовину, ради веће стабилности, монтирају два точка уместо једног, уводи у језичку употребу и појам *трицикла*. У другој половини 19. века бицикл се даље развија захваљујући промишљањима микро- и макроплана његове конструкције у контексту индустријских иновација. Изум кугличног лежаја и опруге (1869) убрзава увођење метала у конструкцију виталних делова бицикла, који услед тога постаје бржи и управљивији. То даље доводи до појаве цевастог

рама и управљача (1869), који замењују дотадашњи дрвени рам. Употреба гуме, најпре при кочењу (1870), а затим и код пнеуматика (1888), чини да возња буде удобнија и лакша, док увођење точка са жбицама (1870) позитивно утиче на чврстоћу бицикла у целини. Изум преносног ланца са мењачем (1879–1881) увећава просечну брзину бицикла и олакшава његово кретање, а проналазак технике јефтиног варења метала (1890) омогућује да се бицикл омасови, чиме губи статус играчке виших друштвених слојева. Након миграције бицикла у Америку (у 70-им и 80-им годинама 19. века), у тамошњим техничким колецима долази до промишљања механике његовог кретања и равнотеже, што за последицу има данашњи савремени изглед двоточкаша. Коначно, америчко улагање у струју крајем 19. века последује изумом *динама*, направе која користи кретање бицикла да би произвела електрично осветљење (1890) (према: HERLICHY 2004; HADLAND–ERHARD LESSING 2014; FRISS 2019).

У Србију бицикл стиже у последњим деценијама 19. века. Године 1884. оснива се Прво српско велосипедско друштво. Од овог времена у српски језик улази и терминологија везана за бицикл и његове делове. Сталне техничке иновације које су пратиле бицикл кроз 19. и 20. век до данас и условиле његово раслојавање по типовима (брдски, спортски, друмски, градски и др.) имале су за резултат раслојавање лексике из ове области у српском језику по хронолошком и тематском принципу. Чињеница да су поменуту лексику у српски језик махом уводили бициклисти имала је за последицу то да је она махом усвајана мимо правила стандардизације и у складу са инхерентним потребама мањег дела језичке заједнице.

У раду ћемо дати општи преглед некодификоване лексике бицикла и његових делова која се користи у српском језику. Речници ову лексику углавном не региструју, те су као њен извор послужили информатори – механичари и продавци бицикала, а као секундарни извор консултовали смо Вики-корпус за српски језик (на адреси <https://noske.jerteh.rs/>). Преглед лексике изводимо према следећим тематским целинама: 1) погон, кочнице, мењач, каблови; 2) точак; 3) управљач, седиште, осветљење; 4) непокретни и покретни делови на бициклу. Након општег прегледа, размотрићемо нека питања везана за значење и употребу ових речи у српском језику, као и могућности њихове лексикографске кодификације у термилошком речнику. Циљ нашег рада је да пружи бољу слику о једној групи речи везаних за технику, као и да размотри могућност њихове лингвистичке стандардизације.

1. Погон, кочнице, мењач, каблови. Због њихове међусобне повезаности, побројане целине имају више делова који се могу подвести под више целина истовремено (нпр. *ланчаник* припада целинама ПОГОН и МЕЊАЧ; *кабл/сајла* се користи код целина КОЧНИЦА и МЕЊАЧ и др.). Стога их дајемо заједно у следећој табели:

Тематска целина	Реч	Значење	Порекло речи
погон	гонилка	в. окретач	домаће
	зуб	сваки од шиљатих завршетака ланчаника који одговара шупљини у ланцу; исп. пин	домаће
	касета	ланчаници на задњем точку, поређани по величини од најмањег до највећег, механички спојени у једну целину	итал. cassetta
	клиплес педала	врста спортске педале без клипсера (в.)	енгл. clipless
	клипсер	корпица у коју се умеће стопало на (спортској) педали	фр. clipser
	курбла	в. окретач	нем. Kurbel
	ланац	затворени низ од механички спојених карики или пинова (в.) који служи за пренос снаге са ланчаника средњег на ланчаник(е) задњег погона (в.)	домаће
	ланцобран	покрив од лима који штити возача и његову одећу од ланца	домаће
	ланчаник	зупчаник са одређеним бројем зуба који носи ланац у једном степену преноса	домаће
	локринг	прстен са навојем којим се фиксирају ланчаници у рачни (в.)	енгл. lock ring
	окретач	полука која спаја педале са патроном (в.) и чијим се окретањем покреће бицикл; исп. гонилка, курбла	домаће
	патрона	механички склоп који пролази кроз рам бицикла у нивоу педала, повезује окретање леве и десне педале и обезбеђује њихово окретање без трења	нем. Patronen
	педала	део механизма погона који се притиска ногом	фр. pedale
	пин (обично у мн.)	на ланцу бицикла, свака од металних плочица са шупљином која одговара зубима ланчаника	енгл. pin
	погон (средњи, задњи) (× зуба)	механички склоп састављен од (више) ланчаника са одређеним бројем зуба (в.), монтиран у средини бицикла (средњи п.) или на задњем точку (задњи п.)	домаће
	прашинар	заштитни обруч који спречава улажење прашине у механизам задњег мењача	домаће
	рачна	ланчаници на задњем точку, поређани по величини од најмањег до највећег, механички повезани за наблу (в. под точак)	енгл. rach(et)
	СПД педала	врста спортске педале која се користи у спрези са нарочито израђеним ђоном на обући бициклисте	енгл. SPD pedal
	фаза	као други део сложенице који означава врсту погона на задњем точку који се разликује према броју ланчаника: шестофаз, седмофаз и др.	грч. phasis
	фривил	ланчаници на задњем точку, поређани по величини од најмањег до највећег, механички невезани за наблу (в.)	енгл. free wheel

	холоутек	врста средњег погона који одликује одсуство патроне, са окретањима који се монтирају директно на рам бицикла	енгл. hollowtech
	четвртка	четвртаста осовина са навојем у средишту ножног погона на коју се монтира окретањ (в.)	домаће
кочница	в-брејк кочница	врста кочнице на бициклу сачињена од клешта фиксираних на раму бицикла	енгл. v-brake
	диск	код диск кочнице (в.), мањи точак монтиран на осовину предњег или задњег точка који служи за кочење; исп. ротор	грч. diskos
	диск кочница	врста кочнице монтиране са унутрашње стране виљушке која врши кочење помоћу диска (в.)	грч. diskos
	кантилевер	склоп кочнице сачињен од клешта (в.) монтираних изнад точка и сајле која их повлачи нагоре тако да се затварају над точком	итал. cantilever
	клешта	део механизма кочнице који врши приљубљивање пакни уз точак	домаће
	контра	погон задњег точка који врши кочење блокадом погонског механизма при окретању уназад	лат. contra
	пакна (у мн. пакне и пакнови)	једна од две гумене плочице које се истовремено приљубљују уз точак и тако врше његово кочење	нем. Backe
	плочица	плочица од метала која врши кочење у склопу диск кочнице	домаће
	ротор	в. диск	енгл. rotor
	трн	врста држача пакне (в.) за монтажу у клештима (в.)	домаће
	фрајлауф	тип погона задњег точка који не пружа отпор при окретању педала уназад	нем. Freilaufen
мењач	дуал пул мењач	врста предњег мењача са дуплим прегибом сајле који повлачи кавез (в.) код оба типа преноса	енгл. dual pull
	дупла	врста предњег мењача са два степена преноса	лат. duplus
	кавез	механизам мењача задужен за повлачење ланца на одговарајући ланчаник (в.)	домаће
	мењач (предњи, задњи)	механизам промене силе преноса на бициклу који олакшава окретање педала	домаће
	рапидфајер мењач	врста мењача који одликује брза промена брзина окидањем	енгл. rapid fire
	ролница (обично у мн.)	један од два точкића преко којег иде ланац у склопу задњег мењача	нем. Rolle
	тригер	ручица мењача која врши промену преноса окидањем	енгл. trigger
	тригершифт мењач	врста мењача који одликује комбинација окретања и повлачења ручица	енгл. trigger shift

	трипла	врста предњег мењача са три степена преноса	фр. triple
	шамаралка	врста ручице мењача код којих се промена брзине врши померањем улево или удесно	домаће
	шифтер	ручица мењача која врши промену преноса окретањем	енгл. shifter, мењач
кабл (кочнице / мењача)	бужир	изолациона и фиксативна навлака за кабл кочнице или мењача	према фр. bougie, сонда
	жир	лоптасти завршетак кабла који држи кабл у крајњем положају у мењачу или у кочници	домаће
	кабл	жица од уплетених струкова метала која служи за механички пренос покрета са ручице кочнице или мењача на кочницу или мењач; исп. сајла	фр. cable
	сајла	в. кабл	нем. Seil

2. Точак. За техничким развојем точка бицикла у 19. и 20. веку следио је богат развој његове терминологије. У основи, точак бицикла се састоји од две велике целине: спољашњег обода, који чине гума и фелна, и средишта, у коме се налази *набла* као сложени део који обједињује силу погона са равнотежом (обе силе које делују на наблу захтевају сопствена техничка решења). Поменуте две целине повезују *жбице*, које точку дају чврстину и издржљивост. Преглед термина везаних за точак бицикла дајемо у следећој табели:

Тематска целина	Реч	Значење	Порекло речи
точак	бандаш	в. фелна	фр. bandage
	блатобран	штит над точковима возила који служи као заштита од прскања воде, блата и сл.	домаће
	венац	унутрашњи део фелне точка у којем се причвршћују жбице помоћу нипли (в.)	домаће
	вентил	део на гуми (или на фелни код точкова без унутрашње гуме) који служи за упумпавање или испуштање ваздуха	домаће
	главчина	метална осовина точка која пролази кроз средиште набле (в.); исп. осовина	домаће
	гума (спољна, унутрашња)	котур од гуме на точку бицикла	домаће
	жбица (обично у мн.)	жица која држи наблу (в.) у средишту точка и даје точку неопходну чврстину	домаће
	игла	механизам који пролази кроз главчину (в.) и држи точак причвршћен уз рам	домаће
	капица	пластична навлака врха вентила	домаће

клинчер фелна	врста фелне за точак са унутрашњом гумом и подлогом за кочење	енгл. clinch и нем. Felge
конус	метални прстен конусног облика који се монтира на главчину и на који у шољи налажу куглице (в.)	лат. conus
набла	механичка целина у средишту точка која носи жбице и у коме се налазе лежај точка и игла (в.)	нем. Nabel, пупак
нипла	наменски шраф помоћу којег се жбица спаја са фелном	енгл. nipple
осовина	в. главчина	домаће
преста (вентил)	врста вентила са механизмом за задржавање ваздуха при упумпавању	итал. presto
табулар	врста точка без унутрашње гуме	енгл. tubular
тјублес	који функционише без унутрашње гуме: ~ фелна, ~ гума, ~ вентил	енгл. tubeless
точак (предњи, задњи)	један од два кружна, тањираста механизма на бициклу који служи за његово кретање	домаће
фелна (фелга)	обруч точка; исп. бандаш	нем. Felge
шоља	проширење у лежају точка у које се смештају куглице (в.)	домаће

3. УПРАВЉАЧ, СЕДИШТЕ, ОСВЕТЉЕЊЕ. Управљач бицикла чини сложену целину која обухвата фиксирани и окретни део. На управљачу се обично налази и лампа, те се осветљење обично посматра као његов део (иако, технички гледано, у већој мери чини део механизма точка).

Тематска целина	Реч	Значење	Порекло речи
управљач	аеробар	шипка управљача са подлошком за подлактице и лактове	енгл. aerobar
	бар	попечна шипка управљача која се држи рукама при вожњи; исп. корман	енгл. bar
	вила	део на виљушци (в.) у који се монтира предњи точак	домаће
	виљушка (предња, задња)	рачvasti механизам који носи (предњи, задњи) точак	домаће
	волан	в. управљач	фр. volant
	глава	в. орах	домаће
	грип (обично у мн.)	једна од две сунђерасте навлаке које се монтирају на ручице управљача ради бољег стиска	енгл. grip
	гувернал	в. управљач	фр. gouvernail

	јеж	завртањ звездастог облика који се монтира у хед тјуб (в.) и који обезбеђује стабилност и крутост управљачу	домаће
	корман	в. бар	мађ. kormany
	лежај виљушке	механизам који обезбеђује слободно окретање виљушке са управљачем	домаће
	лула	део који држи бар (в.)	домаће
	орак	храпави завршетак луле који се шири или скупља окретањем шрафа, и који се монтира у хед тјуб (в.); исп. глава	домаће
	рог (обично у мн.)	један од два додатка управљачу који обезбеђују другачији положај руку при вожњи	домаће
	трака	трака од сунђерастог материјала која се обмотава око шипке управљача ради амортизације и стабилности стиска	домаће
	управљач	управљачки механизам на бициклу; исп. волан, гувернал	домаће
	хед тјуб	цев на предњој страни рама бицикла која носи управљач и виљушку предњег точка; исп. хедсет	енгл. head tube
	хедсет	део бицикла који садржи предњи точак са лежајем управљача, виљушку (са амортизером) и управљач	енгл. head set
	чеп (обично у мн.)	пластични или гумени чеп којим се затвара отвор на шипки управљача и тиме учвршћује трака (в.)	домаћа
седиште	штицна	усправна шипка која држи сиц у раму бицикла	нем. Stützung, потпора, подршка
	дропер (штицна)	врста штицне (в.) са могућношћу спуштања седишта у току вожње	engl. drop
	седиште	део бицикла који служи за седење; исп. сиц	домаће
	сиц	в. седиште	нем. Sitz
осветљење	динамо, динама	механизам који користи окретање точкова да би произвео струју за осветљење	нем. Dynamo
	катадиоптер	в. мачије око	kata – грч. Dioptron, ogledalo
	мачије око	светлоодбојни наставак који се монтира на точак ради његове лакше видљивости ноћу; исп. катадиоптер	домаће

4. Непокретни и покретни делови бицикла. Постојање одређеног броја непокретних и покретних делова који сачињавају део бицикла као целине или су универзални те се користе код више тематских целина условило је њихово издвајање у засебну групу. Преглед ових појмова дајемо у следећој табели:

Тематска целина	Реч	Значење	Порекло речи
непокретни делови	рам	носећи део бицикла (код савремених бицикала облика два састављена троугла) на који се монтирају точкови, седиште, управљач и др. делови	нем. Rahmen
	прашинар	заштитни обруч који спречава улажење прашине у механизам задњег мењача	домаће
	обујмица	део који се учвршћује за цев рама обујмљивањем и који обично носи бужир (в.)	домаће
	бидон	посуда за воду специјално осмишљена за бицикл	фр. bidon
	спејсер (обично у мн.)	део којим се растављају или проширују делови механизма управљача, точка и др. у циљу њиховог подизања, ширења или центража	енгл. spacer
	пактрегер	носач терета на задњем точку бицикла	нем. Packtrager
покретни делови	куглица (обично у мн.)	метално зрно сферног облика које обезбеђује кретање помичних, окретних склопова механизма погона, точка и управљача	домаће
	лежај (точка, управљача, средњег погона)	покретна целина унутар склопа точка, патроне или управљача састављена од шоље и куглица (или венчића) (в.)	домаће
	венчић	низ куглица повезаних између себе металним држачем одређеног промера за брзу и прецизну уградњу	домаће

Лексика бицикла у савременом српском језику – нормативни и лексикографски аспекти. Изложени преглед лексике бицикла по тематским целинама отвара бројна питања везана за анализу, нормирање и лексикографску обраду ове групе речи у српском језику. Због ограниченог простора, навестићемо само основна запажања.

Према *пореклу*, лексика из сфере „бицикла” може се поделити на речи домаћег и речи страног порекла (из немачког, француског и енглеског, а у мањој мери из италијанског, латинског и грчког језика).

Лексику домаћег порекла у највећој мери чине просте, неизведене речи које значења у сфери „бицикл” развијају семантичком деривацијом, посредством метафоричких асоцијација по облику: *кљешта*, *џир*, *кавез*, *шоља*, *лежај*, *рој*, *јеж*, *орак*, *жир*, *лула*, *венчић* и др. Тако је нпр. *орак* завршетак шрафа у лули волана који се учвршћује окретањем, *жир* је лоптасти завршетак кабла који држи кабл у одговарајућем положају у ручици мењача или кочнице, док је *лула* цеваста, на доле окренути део уз чију се помоћ волан издиже и учвршћује у раму бицикла, и др. Код ове групе речи метафоричне

асоцијације по изгледу служе као средство прецизирања делова комплексни(ји)х целина, и то најчешће оних виталних, који су (делом или у потпуности) сакривени у унутрашњости већих механичких склопова. Пошто постоји потреба за јасним препознавањем ових делова и њиховим издвајањем из целина којима припадају, као средство њиховог именовања, уместо речи из термилошког регистра, искоришћен је универзални механизам метафоричне номинације, чиме је постигнута лака препознатљивост и универзална прихваћеност назива за виталне механичке појмове. Судећи према грађи из описних речника, термилошка значења овог типа широко су заступљена у полисемантичкој структури већине побројаних речи.

Лексику страног порекла обично сачињавају речи које именују разна техничка решења. По пореклу, оне се могу повезати са периодом у 20. веку када је језик из којег су потекле био доминантан у продукцији техничког регистра. Тако у српском језику препознајемо речи из немачког (*набла*, *фелна*), француског (*кабл*, *бигон*) и италијанског језика (*кайилевер*, *џресџа*) а у новије време (крај 20. и почетак овог века) и нарочито за новију технику, и из енглеског језика (*аеробар*, *рајидфајер*, *хед сеџ*, *холуџек*, *лок рин* и др.). Приметно је да се речи страног порекла током времена замењују речима домаћег порекла (не постоје подаци за обрнут процес), и то онда када, услед масовне производње, изгубе статус „техничког решења” и пређу у категорију „дела за бицикл” (нпр. *кайадиотџер* – *мачије око*, *џвернал* – *уџрављач*, *сиџ* – *седџиџе* и др.).

Лексика страног порекла углавном се усваја директним преношењем, при чему може доћи до колебања у структури и значењу ових речи. Тако нпр. реч *џакна* у множини постоји и као именица женског, и као именица мушког рода (*џакне*, *џакнови*), а слично је и са речи *динамо* (са варијантом *динама*). Реч *џабулар* (’точак без унутрашње гуме’) представља искварену изговорну варијанту енглеског придева *tubular* (’који има изглед цеви, цеваст’). До измене вокала у у *а* највероватније је дошло услед народне етимологизације (*џабула* уместо *џубулар*), која је условила промену врсте речи и делимичну измену њеног појмовног садржаја. Именица *фаза* у термилошком регистру бицикла јавља се само као други део сложенице (у речима *џесџофаз*, *седмофаз* и др.). Речи из страних језика често улазе у састав биноминалних синтагми, што има за резултат конструкције наглашене аналитичке природе (исп. ХЛЕБЕЦ 1996): *џуал џул мењач*, *клинчер фелна*, *џројер џџиџна* и др. Конструкције овог типа присутне су у језичкој употреби и у случајевима када се појму придаје назив произвођача, чиме се његово значење сужава на техничко решење тог произвођача: *Шимано мењач*, *Ричи лула* и др.

При разматрању лексике бицикла треба нарочито имати у виду парадигматске односе у техничком регистру. Значење многих речи може се до краја

разумети само када се оне ставе у окружење техничких целина којима припадају. Тако нпр. *кулици* чини саставни део *лежаја*, *набле*, *венчића*, *џајро* и др., те поред свог основног значења има и значење меронима ових појмова. И обратно, речи *седације*, *управљач*, *џоак* и др. имају своја специфична термилошка значења, али се у исто време могу сматрати и холонимима термина који улазе у састав ових целина (*џицица*, *сиц*, *бар*, *жбица* и др.). Уза све наведено, различита, а у техничком смислу супротстављена решења погона, кочнице, гуме и др. индукују појаву термилошке антонимије (*рачна* – *фривил*, *џабулар* – *џјублес* и др.), што такође треба имати у виду при одређењу значења речи које их представљају. Термилошка синонимија у правом смислу не постоји, већ је сведена на однос „реч у употреби – реч која застаревала” (*бар* : *корман*; *управљач* : *џвернал* и др.).

Нормативно-лексикографски аспекти. Све што је изложено о значењу и природи лексике везане за бицикл у српском језику има своје изходиште у процесу њене лексичке стандардизације, као првој фази њене лексикографске кодификације. Крајњи циљ поменути кодификације је унификација једне лексичке области у термилошки систем, као и што потпуније представљање тога система корисницима речника (према: Милић 2016: 278–280 и Ивановић 2022: 316–319).

За речи које своја специјална значења добијају у процесу семантичке деривације (*виљушка*, *јез* и др.) таква кодификација би најпре подразумевала идентификацију сема које мотивишу настанак појединих термина, односно, разлога због којих се техничке функције ових речи повезују са одређеним карактеристикама појмова који их одређују. Добро полазиште за овај процес представљају термилошка значења тих речи која су већ забележена у описним речницима (нпр. значење речи *лула* – ’назив за разне цевасте направе и за цевасте, обично надоле окренуте делове тих направа’ (Р. САНУ) представља добар основ за формирање термилошког значења речи *лула* у појмовној сфери „бицикл”). Опис овог типа могао би да зађе и у когнитивне појединости перцепције појмова који мотивишу настанак појединих термина, односно, у разлоге због којих се они препознају као прототипични у именовању појмова одређеног облика и функције.

При кодификацији термина страног порекла, посебно оних из енглеског језика, требало би размотрити могућност преношења њиховог садржаја речима српског језика, чиме би се тај садржај уједно расветлио и широкој публици (нпр. *гуал џул-мењач* – *мењач са двоструким џовлачењем*; *сјејсер* – *расјавница* (према постојећем *обујмица*) и сл.) (исп. Прћић 2019: 186–187). И даље, у случају биноминалних синтагми типа *Шимано мењач* треба размотрити и то да ли овим спојевима уопште треба доделити термилошки статус, с обзиром на то да име у њиховом саставу сужава значење појма на

једно техничко решење. Расправу оптерећује чињеница да такви спојеви не настају спонтано, већ их намећу пословна и рекламна стратегија великих произвођача. Као узор овим разматрањима могле би да послуже расправе о статусу имена у саставу других терминосистема (исп. Милић–Панић–Кавгић–Кардош 2021: 1069 и д.).

Конечно, лексикографско унификовање речи из ове појмовне сфере требало би да укључи њихово позиционирање у тематској целини „бицикла”, као и у другим, хипонимским целинама („управљач”, „осветљење” и др.). Дефиниција термина, уз друге елементе, треба да садржи и однос његовог појмовног садржаја према садржају термина са којима је повезан у оквиру исте техничке целине, као и оних термина којима је по значењу супротан.

Лексику бицикла, као и лексику сродних појмовних целина (мотоцикла, аутомобила и др.), посматрану кроз питања њене функције, значења, интегрисаности у српски стандардни језик и употребљивости за шири круг његових говорника, требало би даље разматрати с аспекта лексикографске кодификације и обраде у речнику: како општем, тако и оном специјалном, терминолошком.

Л и т е р а т у р а :

- ГОРТАН-ПРЕМК 1997: Даринка Гортан-Премк. *Полисемија и орјанизација лексичкој сисџема у срџском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- ДРАГИЋЕВИЋ 2007: Рајна Драгићевић. *Лексиколоџија срџској језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- ИВАНОВИЋ 2021: Милан Ивановић. „Семантичка обиљежја као дефиниције фитонима у Матичином једнотомнику и општим једнојезичницима уопште.” У: Стана Ристић, Ивана Лазић-Коњик и Ненад Ивановић (ур.). *Лексикоџрафија и лексиколоџија у свеџлу акџуелних џроблема*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 313–336.
- МИЛИЋ 2016: Мира Милић. „Принципи састављања двојезичних терминолошких речника: енглеско-српски речник спортских термина.” У: Стана Ристић, Ивана Лазић-Коњик и Ненад Ивановић (ур.). *Лексиколоџија и лексикоџрафија у свеџлу савремених џприсџуџа*. Београд: Институт за српски језик САНУ. 273–286.
- МИЛИЋ–ПАНИЋ–КАВГИЋ–КАРДОШ 2021: Мира Милић, Олга Панић-Кавгић и Александар Кардош. „Нови енглеско-српски речник спортских термина: проблеми и решења.” У: Стана Ристић, Ивана Лазић-Коњик и Ненад Ивановић (ур.). *Лексикоџрафија и лексиколоџија у свеџлу акџуелних џроблема*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 1063–1080.
- ПРЋИЋ–ДРАЖИЋ 2019: Твртко Прђић и Јасмина Дражић (ур.). *Срџски речник новиџих ањлицизама – од идеје до реализације. Практични лексикоџрафски водич*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- ХЛЕБЕЦ 1996: Борис Хлебџ. „Принципи формирања биноминалних сложеница и синтагми у српском језику.” У: Милка Ивић, Павле Ивић, Јудита Планкош и др. (ур.).

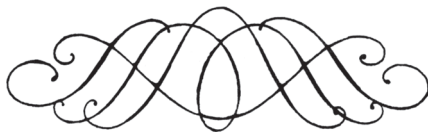
О лексичким позајмљеницама, зборник научних радова. Суботица–Београд:
Градска библиотека Суботица – Институт за српски језик САНУ, 139–145.

FRISS 2019: Evan Friss. *On Bicycles. An 200-year History of Cycling in New York City.*
New York: Columbia University Press.

HADLAND–LESSING 2014: Tony Hadland and Hans Erhard Lessing. *Bicycle Design. An Illustrated History.* Cambridge: MIT Press.

HERLICHY 2004: David Herlichy. *Bicycle: The History.* Yale University Press.

Ненад Ивановић
Институт за српски језик САНУ, Београд
nenad.ivanovic@isj.sanu.ac.rs

МОРФОЛОШКА АНАЛИЗА АНГЛИЦИЗАМА У РАЧУНАРСКОМ РЕГИСТРУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Увод

Јачањем англофоне културе долази до масовног и неконтролисаног презимања енглеских елемената, а један од разлога за то је комуникативне природе. Услед технолошког напретка у свим областима људског дјеловања, један језик суочава се са мноштвом нових појмова из британске и америчке сфере утицаја. Језик прималац нема довољно времена да усвоји одговарајући еквивалент за ванјезички сегмент те посеже за енглеским ријечима. Будући да је лексичко позајмљивање једноставнији и бржи поступак, српски језик најчешће одбацује сопствени креативни фонолошки и морфолошки потенцијал. Нови појмови постају лексикализовани, а лексичке празнине попуњене, што доводи до интерференције и преклапања два кода. Други разлог је психолошке природе. Код помодарних и COOL турнијих корисника српског језика увезени стандард сматра се престижнијим, што ствара основу за развијање новог хибридног социолекта, који Прћић назива *англо-српским језиком* (2005: 56–57).

Међујезичко позајмљивање будило је интересовање многих лингвиста. Битно је поменути зборник радова *О лексичким позајмљеницама* (1996), али и лингвисте попут Клајна (1996) и Милића (2013). Бугарски (1996) и Прћић (2002) сагледавају англицизме са становишта социолингвистике, односно Павић-Кавгић (2006) са становишта прагматике. Бројне су студије у свим термилошким областима: машинство (Тасић 2010); спорт (Милић–Сокић 1998); маркетинг и менаџмент (Силашки 2009; Милановић 2012); медицина (Мићић 2009; Мићић–Синадиновић 2013); рачунарство (Филиповић 2005); мода (Петров 2015; Филиповић–Ковачевић 2004; 2005) итд. Најсвеобухватнији допринос дала је *Теорија језика у контакту* Р. Филиповића (1986), која опсежно анализира англицизме из разних регистара на фонолошком, морфолошком и семантичком нивоу. Међу рјечницима англицизама посебно се издвајају рјечник Р. Филиповића *Англицизми у хрватском или српском језику* (1990) и новији *Du yu speak anglosrpski? Rečnik novijih anglicizama* (2011).

Предмет рада јесте формална адаптација енглеских позајмљеница у регистру рачунарства. Овакав приступ подстакнут је недостатком радова који се баве формалним аспектом, првенствено на морфолошком нивоу. Бавићемо се језичким јединицама које су до одређеног степена адаптиране на ортографско-фонолошком нивоу и које настављају прилагођавање на мор-

фолошком нивоу како би попримиле облик праве позајмљенице. Рад је постављен у оквир контактне лингвистике, гране која се, једним дијелом, бави и проблематиком позајмљеница. Ради се о истраживању у домену посредног позајмљивања која обухватају контакте мањих језика са међународно раширеним језицима (Филиповић 1986: 49–52).

Како наглашава Твртко Прћић (2005: 207), „*terminom anglicizmi obuhvaćene su pozajmljenice iz engleskog jezika u srpskom*”. То су лексичке јединице које укључују опште ријечи (апелативе) и несамосталне лексичке јединице попут префикса, али не и случајеве билингвализма гдје долази до контакта два или више језика у уму говорника. Употреба потпуно неадаптираних ријечи води до, како Соња Филиповић напомиње, пребацивања кода, а не лексичког позајмљивања. Процес позајмљивања захтијева прихваћеност одређене ријечи од стране шире језичке заједнице, дакле фазу консолидације (2005: 15).

Сврсисходност овог рада јесте утврђивање степена морфолошке адаптације рачунарских англицизама, као и провјера да ли такви англицизми доводе до промјена у морфолошком систему језика примаоца, а све у циљу сагледавања општих промјена у српском језику. Дакле, покушаћемо да прикажемо на који начин рачунарски англицизми улазе у српски језик и формирају свој облик у зависности од врсте ријечи.

Методологија

Одлучили смо се за регистар рачунарства, будући да се ради о области која одсликава незаустављив технолошки напредак, првенствено из англофоне културе. Поред тога, нисмо наишли на радове који су темељније истраживали појаву морфолошке адаптације рачунарских англицизама. Анализа се заснива на корпусу који чине англицизми преузети из рачунарских часописа на тему рачунарства и интернета, и то *Свејт комјјуџера* (12/2017) – [СК1]; *Свејт комјјуџера* (1/2018) – [СК2]; *Gamer* (1/2017) – [Г] и *PC Press* (248) – [П], са циљем њиховог сагледавања у стварној употреби. Корпус је ограничен јер је вокабулар отворен систем са сталном тенденцијом богаћења и увећавања те није могуће сакупити све рачунарске англицизме. При сакупљању грађе користили смо већ поменути рјечник Васић, Прћић и Нејгебауер (2011); затим Ж. Тошић и Т. Тошић (2006) као и онлајн рачунарски рјечник Микро књига (<http://www.mikroknjiga.rs/pub/rmk/>). Такође, издавајемо Јовановић (2008) и Мразовић и Вукадиновић (1990), као корисне приручнике при изради самог рада. Пронађено је 242 примјера који ће за потребе оваквог истраживања бити посматрани изван контекста цијелих исказа у оквиру којих се јављају.

Теорија језика у контакту

Теорија о језичким додирима Р. Филиповића (1986) полази од принципа изнијетих у монографијама двојице оснивача теорије језика у контакту, Хаугена и Вајнрајха, из 1953. Њихову теорију Филиповић разрађује и допуњава резултатима сопственог истраживања и тиме поставља темеље контактне лингвистике на нашим просторима.

Процес језичког посуђивања почиње трансфером *модела* из језика даваоца у језик прималац. Модел одмах започиње своју интеграцију, а да би то постигао, пролази кроз различите фазе адаптације, у облику несталне *компромисне рејлике*. Након потпуног прилагођавања модел поприма облик који називамо *рејлика*. Описани процес контролишу двије лингвистичке операције: *сујсџиџиуџија*, односно „svaki aspekt modela koji se zamjenjuje nekim ekvivalentom iz sustava jezika primaoca”, и *имџорџиација* која се дефинише као сваки аспект модела „што га је реплика преузела” (Филиповић 1986: 68). Са правом С. Филиповић напомиње да је импортација у потпуној супротности са крајњим циљем позајмљивања – одомаћивањем преузетог материјала. Будући да је то главни циљ језичког позајмљивања, супституција је далеко учесталија (2005: 16). Анализирајући реплику, постаје јасно да њена адаптација није приведена крају, тако да реплика у наставку може да пролази кроз мноштво различитих промјена које су у складу са системом језика примаоца. Р. Филиповић са правом запажа да постојећа подјела на *модел*, *компромисну рејлику* и *рејлику*, добијена на основу дјеловања *сујсџиџиуџије* и *имџорџиације*, не задовољава анализу добијеног корпуса јер су неки резултати његове анализе остали изван те класификације. Стога, класификује све промјене које се јављају у току адаптације на: „1. one koje se javljaju od momenta transfera modela u jezik primalac sve do integracije replike u sustav tog jezika; 2. one promjene koje se javljaju na replici – posuđenici od integracije u sustav jezika primaoca nadalje” (Филиповић 1986: 56). Ову дихотомију назива *џримарним џромјенама*, односно *секундарним џромјенама*, уз помоћ којих постаје могуће дефинисати промјене које дотадашња теорија није разликовала јер се ослањала искључиво на три типа трансморфемизације. Примарне промјене се везују за билингвалне говорнике. Усљед своје несталне природе, јављају се у виду мноштва различитих облика компромисне реплике. Подложне су промјенама које могу долазити из оба језика. Секундарне промјене, с друге стране, сталне су и непромјенљиве, при чему је појава варијабилности искључена. Посуђеница се интегрисала у систем језика примаоца те није подложна промјенама.

Морфолошка адаптација англицизама

Феномен супституције на морфолошком нивоу Р. Филиповић назива *и́трансморфемизацијом* (1986: 68). Трансморфемизација се јавља у три облика: *ну́лџа*, *комџромисна* (*дјелимична*) и *џоџџџуна* трансморфемизација. За потребе једног оваквог истраживања анализирамо именице, придјеве и глаголе пошто се у корпусу јављају у довољном броју.¹

Нулта трансморфемизација

Ово је први степен супституције на морфолошком нивоу. Модел се презуима као слободна морфема, која се најчешће завршава на сугласник, без везане морфеме, тако да основни облик не пролази кроз процес морфолошке адаптације. Кроз нулту трансморфемизацију пролазе најчешће именице, а придјеви рјеђе. Глаголски системи енглеског и српског језика у потпуности се разликују, тако да глаголе не проналазимо у овој фази. Морфолошка формула *слободни морфем + ну́лџи везани морфем* карактеристика је енглеског језика, док у српском језику типични завршеци карактеришу одређене врсте ријечи. Именички англицизми који се у енглеском језику завршавају на самогласнике *-и*; *-у* и *-о*, као и консонантске групе *-џи*, *-лм* и сл., сматрају се иновацијом у морфолошком систему српског језика јер се ови самогласници, односно консонантске групе, не могу наћи у финалној позицији у номинативу јединине мушког рода (Филиповић 1986: 120). Резултати наше анализе не потврђују Филиповићеву тврдњу да је број именичких посуђеница које пролазе кроз нулту трансморфемизацију мањи (59/133). Ови наши закључци су у складу са резултатима анализе и других аутора (уп. Петров 2015: 91). Будући да је у оба језика велики број именица које се завршавају на консонант без везаног морфема, овај степен супституције налази се чешће код именица, које, након овог стадијума, попримају облик интегрисане реплике. Ограничен је број придјева који пролазе кроз овај тип супституције (24,28%) јер је њен резултат придјевска посуђеница адаптирана само по свом основном облику, али не и у већини морфолошких категорија.

¹ Прилози су изван наших оквира анализе с обзиром на чињеницу да је пронађено свега неколико случајева, и то конвертираних придјева.

ИМЕНИЦЕ		ПРИДЈЕВИ	
ЕНГЛЕСКА РИЈЕЧ <i>основа + нултии суфикс</i>	ПОСУЂЕНИЦА <i>основа + нултиа везана морфема</i>	ЕНГЛЕСКА РИЈЕЧ <i>основа + нултии суфикс</i>	ПОСУЂЕНИЦА <i>основа + нултиа везана морфема</i>
site	сајт-Ø [П, 13]	online	онлајн-Ø (сцена) [Г, 38]
joystick	џојстик-Ø [Г, 22]		
bag	баг-Ø [Г, 59]	desktop	десктоп-Ø (рачунар) [Г, 19]
monitor	монитор-Ø [СК2, 26]		
draft	драфт-Ø [Г, 30]	cyber	сајбер-Ø (безбједност) [Г, 49]
menu	мени-Ø [Г, 41]		
demo	демо-Ø [Г, 10]	streaming	стриминг-Ø (сервис) [Г, 6]
slide show	слајд-шоу-Ø [СК1, 30]		

Компромисна (дјелимична) трансморфемизација

Ово је други степен супституције који обухвата искључиво именице. Посуђеница задржава везану морфему из енглеског језика, додуше, фонолошки адаптирану, али неусклађену с морфолошким системом српског језика. Овај дјелимично прилагођен облик има статус компромисне реплике, дакле, није завршио процес адаптације и постоји могућност да ће временом прећи у реплику. Ипак, велики је број именичких англицизама који остају на овом степену адаптације (32/133), тако да се њихови везани морфеми сматрају иновацијама у морфолошком систему српског језика. У корпусу су пронађени примјери компромисних реплика с везаним морфемама *-ер*, *-ор* и *-ини*.

ИМЕНИЦЕ	
ЕНГЛЕСКА РИЈЕЧ <i>основа + суфикс</i>	ПОСУЂЕНИЦА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ <i>слободна морфема + енглеска везана морфема</i>
adapter	адапт-ер [СК2, 17]
scanner	скен-ер [П, 26]
hacker	хак-ер [П, 49]
programmer	програм-ер [П, 7]
designer	дизајн-ер [П, 24]
processor	процес-ор [П, 7]
compressor	компрес-ор [Г, 62]
gaming	гејм-инг [Г, 3]
tuning	тјун-инг [Г, 43]

Потпуна трансморфемизација

На овом трећем степену супституције англицизам наставља адаптацију везане морфеме језика даваоца која не одговара морфолошком систему српског

језика. Као посљедица тога, долази до замјене морфеме домаћим суфиксом исте функције и значења, што доводи до настанка потпуно прилагођене реплике. Потпуна трансморфемизација обухвата именице и придјеве, а проводи се по формули: *слободна морфема + српска везана морфема*. Само петина именица припада овој крајњој фази супституције. То јасно показује да се интеграција именичких англицизама завршава већином у фази неадаптиране компромисне реплике, што не бисмо могли закључити када су у питању придјеви (53/70). Овакав процентуални удио је очекиван јер се придјевском деривацијом може формирати мноштво различитих придјева.

ИМЕНИЦЕ		ПРИДЈЕВИ	
ЕНГЛЕСКА РИЈЕЧ <i>основа + суфикс</i>	ПОСУЂЕНИЦА <i>слободна морфема + српска везана морфема</i>	ЕНГЛЕСКА РИЈЕЧ <i>основа + суфикс</i>	ПОСУЂЕНИЦА <i>слободна морфема + српска везана морфема</i>
optimisation component scrolling resetting	оптимиз-ација [Г, 47] компонент-а [П, 12] скрол-ова-ње [П, 34] ресет-ова-ње [СК2, 34]	software declared graphic	софтвер-ски (развој) [СК1, 14] декларис-ан-е (брзине) [П, 130] графи-чки (тип) [П, 24]

Формирање морфолошких облика појединих врста ријечи

Р. Филиповић и његови сарадници (1986: 127) закључују да се приликом морфолошке адаптације све врсте ријечи не понашају правилно и досљедно, како је њихов узор, Хауген, изнио у својој теорији. Истражујући контакте између америчког енглеског и дијалеката досељеника, Хауген запажа да језици с паралелним структурама немају проблема приликом интегрисања позајмљеног материјала – именице се преузимају као именице и добијају флексију и синтаксички положај именица језика примаоца. Дакле, трансфер морфолошких категорија, првенствено оних по којима се два језика у додиру разликују, детаљније анализирамо у наставку јер се ради о контакту језика чије се морфолошке структуре знатно разликују.

Адаптација именица

Именице се у два језика разликују по својим завршецима и по категорији рода. Деклинацијски тип испитиваних именица, као и њихов број и падеж, нису предмет интересовања будући да у процесу адаптације нема одступања у српском језику (исп. Филиповић 1986: 133–135 ради детаљније анализе парадигме посуђеница мушког рода које се завршавају на консонант). За разлику од енглеског језика који карактерише природни род, у српском

језику говоримо о граматичко-природном роду, те су формалне ознаке за одређивање рода наставци: *-Ø* (мушки род), *-a* (женски род) и *-o/e* (средњи род). Укључивање енглеске посуђенице у систем граматичког рода језика примаоца носи са собом и одређене тешкоће.

Већина позајмљеница се завршава на сугласник и у српски језик прелазе са сугласничким завршетком. Такве именице добијају мушки род у складу са горе наведеним правилом. Неке од оваквих именица, као што су *mod* (n) – *мог* (m) [Г, 49]; *startup* (n) – *сџарпџај* (m) [П, 1] или *pixel* (n) – *џиксел* (m) [П, 17], резултат су нулте трансморфемизације. У корпусу проналазимо и именице настале процесом компромисне трансморфемизације – *gamer* (m) – *џејмер* (m) [Г, 3]²; *hobbyist* (m) – *хобисџи*(a) (m) [Г, 4]³; *connector* (n) – *конекџор* (m) [П, 26]; *sensor* (n) – *сензор* (m) [П, 11]; *trailer* (n) – *џрејлер* (m) [Г, 30]; *server* (n) – *сервер* (m) [П, 11]; *gaming* (n) – *џејминџи* (m) [Г, 3] итд. Овај принцип Р. Филиповић (1986: 128–135) именује као *џенгенџија мушкоџи рога*, а обухвата чак и именице које се завршавају на самогласнике *-и*, *-у* и *-о* попут: *selfie* (n) – *селџи* (m) [П, 27]; *slide show* (n) – *слајг-џоу* (m) или *deto* (n) – *демо* (m). Рачунарски англицизми настали потпуном трансморфемизацијом јављају се у форми деминутива добијеног додавањем суфикса *-иџи* и *-чиџи*, као у примјерима *flash* (n) – *флеџи-иџи* (m) [СК2, 27]; *programme* (n) – *џроџрам-чиџи* (m) [СК1, 36], али и аугментатива – *programme* (n) – *џроџрам-чина* (m) [СК1, 48]. Преостале изведенице настале су креативном употребом језика под утицајем морфолошке аналогџије: по угледу на суфикс за врџиоца радње *-аџи* настаје *software* (n) – *софџџвер-аџи* (m) [СК1, 14].

Именице женског рода настале нултом и дјелимичном супституџијом нису пронађене у корпусу. Именице настале потпуном трансморфемизацијом су доста заступљеније у нашем корпусу. Како се њихов модел завршава на консонант – као у именицама *component* (n) или *playlist* (n) – очекивали бисмо и код оваквих именица примјену принципа *џенгенџије мушкоџи рога*. Неочекивано, *конџаминаџијом* или „analogџијом по значењу *između posuđenica* i nekih домаћих гџеџи у језику примаоцу” (Филиповић 1986: 132) постају именице женског рода – *комџонениџи-а* (f) [Г, 41], односно *џлејлисџи-а* (f)⁴ [Г, 17]. У корпусу наилазимо и на случајеџе модела коџи се завршавају на самогласник

² Ипак се код одређеног броја посуђеница задржава природни род преузет из енглеског језика, тачније мушки род код именица које означавају особе мушког пола.

³ Занимљиво је да се суфикс *-исџи* јавља у оба језика у значењу врџиоца радње, тако да није јасно да ли се ради о потпуној или дјелимичној супституџији. Сврстан је у потоњи тип јер је вјероватније да је дошло до трансфера везане морфеме по аналогџији са другим лексемама на суфикс *-ер*.

⁴ Аутори попут Богдановић (2014) овакве примјере убрајају у компромисне реплике. С обзиром на то да се нулти везани морфем језика даваоца замјењује везаном морфемом језика примаоца у функцији означавања женског рода, овакве случајеџе узимамо као илустраџију трећег типа трансморфемизације.

– *console* (n) или *performance* (n) – али који, истим механизмом семантичке аналогije, постају именице женског рода у језику примаоцу – *конзол-а* (f) [Г, 4], односно *јерформанс-а* (f) [Г, 41]. Стога, овакве посуђенице убрајамо у именице женског рода настале контаминацијом. Проналазимо и примјере у којима енглеску морфему (у корпусу је то *-ion*) замјењује српска везана морфема (*-ија*; *-ација*) па настају именице попут: *encrypt-ion* (n) – *енкрипци-ија* (f) [П, 28]; *allocat-ion* (n) – *алок-ација* (f) [П, 37]; *configurat-ion* (n) – *конфигур-ација* (f) [СК2, 18] и сл. Како објашњава Родић (2014: 457), примарним промјенама именица добија утврђен основни облик и род. Секундарне промјене које могу да услиједе подразумевају додавање деривационих суфикса, а као резултат настају изведенице потпуном трансморфемизацијом. Творбени суфикс код имена вршиоца радње мушког рода (*-er*) преузет је из енглеског модела да би деривацијом помоћу српског суфикса (*-ка*) био добијен облик вршиоца радње женског рода (Петров 2015: 111), као у примјеру: *blog-g-er* (m) – *блоџер-ка* (f) [П, 50]. Управо из овог разлога наведени примјер сматрамо позајмљеницом која је настала потпуном трансморфемизацијом.

У процесу трансморфемизације рачунарске англицизме средњег рода не проналазимо у прва два типа. Дакле, карактерише их само потпуна трансморфемизација. Јављају се у облику глаголске именице, као што илуструју наведени примјери: *programming* (n) – *програмирање* (n) [П, 38]; *resetting* (n) – *ресетиновање* (n) [СК1, 34]; *importing* (n) – *импортовање* (n) [СК2, 48] и сл.

Адаптација глагола

Глаголски системи поређених језика битно се разликују па је њихова морфолошка адаптација много сложенији процес. Енглески глаголи немају инфинитивни завршетак који би их разликовао од других врста ријечи, тако да се дистинкције успостављају на основу контекста или акцента. Супротно њима, српски глаголи се у инфинитиву завршавају на суфикс *-ићи* или рјеђе *-ћи*. Услјед оваквих типолошких разлика, модел језика даваоца служи само као основа за творбу глагола, док се даља адаптација врши искључиво по правилима творбе језика примаоца.

Први степен морфолошке адаптације представља одређивање инфинитивног форманта услед тога што српски језик нуди избор између њих неколико. Посуђенице бирају домаћи суфикс *-ова*, као у глаголима: *to start* – *сџарпџ-ова-ићи* [Г, 42]; *to optimize* – *оџџимиз-ова-ићи* [П, 55]; *to edit* – *егџџ-ова-ићи* [СК1, 29] и сл. Творба глаголских посуђеница помоћу овог форманта у складу је са правилима творбе глагола језика примаоца. У томе лежи и његова изузетна продуктивност (25/39). Р. Филиповић тврди да се помоћу активног форманта *-а* граде нове глаголске посуђенице (1986: 137–139), али се у кор-

његове претходнике (исп. Филиповић 1986: 145–149). Оваквим приступом обухватамо сав материјал из корпуса а адаптацију придјева сагледавамо у цјелини. Морфолошке карактеристике придјева разликују се у два језика – придјеви у енглеском језику су непромјенљиви у роду, броју и падежу, за разлику од промјенљивих српских придјева, који свој род, број и падеж формално одређују према именици с којом се употребљавају. Кренувши од концепта примарне и секундарне адаптације, издвајамо двије групе придјева.

У прву групу спадају ортографски адаптирани придјеви који су директно преузети из енглеског језика у процесу примарне адаптације (уп. Богдановић 2014). Основни облик формирају нултом трансморфемизацијом, морфолошке особине одређују примарном адаптацијом, а по степену интегрисаности представљају компромисне реплике јер задржавају непромјенљивост као основну особину енглеских придјева. Наводимо неколико индеклинабилних придјева: *смарт* (телевизор) [П, 36]; *браузер* (игра) [Г, 50]; *џејмин* (магазин) [Г, 3] и сл.

Садржински је богатија друга група придјева настала секундарном адаптацијом. Овакви придјеви изводе се од примарно адаптираних посуђеница по законима творбе језика примаоца, тачније придјевским суфиксима помоћу потпуне трансморфемизације. Именске посуђенице интегрисане у систем језика примаоца представљају основе од којих се изводе придјеви. Овакве посуђенице у потпуности су интегрисане у систем српског језика будући да дијеле све морфолошке особине домаћих придјева. Наведени примјери илуструју како се придјеви овакве врсте уклапају у систем придјевске компарације српског језика: *нај-кликџавије* (...верзије) [СК1, 38]; *суџериорн-ије* (перформансе) [СК1, 25]. Као продуктивни префикси за грађење придјевских англицизама издвајају се: **-ски** (*криџиоџраф-ска* [заштита] f/Sl [П, 32]; *џејмер-ске* [телевизије] f/Pl [Г, 3]; *осмоџин-ски* [развој] m/Sl [П, 24]; *мемориј-ски* [слотови] m/Pl [СК1, 24]); **-ан/-ни**⁵ (*џиџиџал-н-а* [мапа] f/Sl [П, 7]; *деklarиса-н-е* [брзине] f/Pl; *џикселизова-н-и* [стандард] m/Sl [Г, 50]; *комџаџиџил-н-и* [рачунари] m/Pl [П, 20]; *џринџа-н-а* [паковања] n/Pl [Г, 20]; **-чки** (*џрафи-чки* [тип] m/Sl). Запажено је да посуђенице на суфикс **-ан** разликују одређени (*модуларан-Ø* [систем] [П, 36]) и неодређени вид (*оџераџивн-и* [систем] [П, 17]) у мушком роду једнине, при чему су придјеви одређеног вида заступљенији (3/10).

Дискусија

Основни принцип додире језика на плану морфологије јесте да језици у контакту не утичу један на други те да све појаве које се јављају у процесу

⁵ Посматрано синхронно, **-ан** и **-ни** су два суфикса (неодређени придевски вид резервисан је за описне, а одређени за односне придјеве). Из дијахроне перспективе гледано, ријеч је о истом суфиксу који се значењски диференцирао.

адаптације зависе од степена сродности поређених језика. У претходним теоријама истицано је да је морфолошки контакт два језика незнатан, да су примјери трансфера везаних морфема ријетки и да се јављају у специфичним условима, као и то да слободне морфеме прелазе из једног језичког система у други без ограничења јер су дио отвореног лексичког система.

Основни морфолошки принцип потврђује нулти тип трансморфемизације који се најчешће примјењује код именица. Овакви статистички подаци у складу су са теоријом о трансферу слободних морфема. Међутим, анализа корпуса (59/133) не потврђује тврдњу Р. Филиповића да мањи број именица пролази кроз овај степен интеграције пошто морфолошка адаптација основног облика показује велике промјене при преласку у српски морфолошки систем. Ипак не охрабрује чињеница да је резултат потпуне адаптације само 1/5 именица које су комплетно интегрисане у систем српског језика. Још мање охрабрује знатан број случајева дјелимично адаптираних именица (32/133), које се почињу користити као продуктивни творбени суфикси српског језика – нпр. за творбу псеудоанглицизама. Дакле, не бисмо се могли сложити са констатацијом која се тиче везаних морфема. Када говоримо о морфолошким категоријама, описани принципи *иџенгенције мушкој рода* и принципа *конџаминације* показују да се велики број именичких посуђеница добро уклапа у морфолошки систем српског језика у категорији рода. Позитивну тенденцију показује и трећа група ријечи – број придјева који подлијежу примарној адаптацији и који се, према томе, понашају у складу с правилима енглеске морфологије ограничен је (17/70), у односу на знатно бројније и морфолошки више адаптиране придјеве из друге групе (53/70).

Анализом глаголских посуђеница дошли смо до закључка да је домаћи формант *-ова* (64,10%) статистички заступљенији од страног форманта *-ира* (30,76%). Очигледно је да се група двовидних глагола повећава, иако се англицизми могу пронаћи и у групи свршених, односно несвршених глагола. Ипак, ограничен број посуђеница тежи да свршени вид изрази префиксом, или рјеђе инфиксом, као што то раде домаћи глаголи. Да ли ће доћи до јачања категорије двовидних глагола под притиском страног елемента, чиме би се извршио директни утицај на српски језик, или ће ова група глагола бити ликвидирана услед означавања аспектно амбивалентних глагола, остаје да се види.

Све појаве које се дешавају у процесу адаптације нису у складу са морфологијом српског језика, што доводи до њене модификације под утицајем енглеског језика. Мањи број апелатива на *-о*, *-у* и *-и* класификује се као морфолошка иновација, као и случајеви у којима се везане морфеме језика даваоца задржавају у језику примаоцу. Категорија аспектно неодређених глагола расте под утицајем језика даваоца, а дио система српског језика све више постају и индеклинабилни придјиви.

Закључна разматрања

На претходним страницама циљ нам је био да опишемо промјене кроз које пролазе рачунарски англицизми на путу од модела до основног облика реплике, као и да утврдимо како и у коликој се мјери закони морфологије језика примаоца примјењују на тај нови облик.

Можемо закључити да језици у контакту ипак утичу један на други на пољу морфологије, али не у толиком степену да би дошло до значајнијих промјена у морфологији српског језика, барем у временском периоду који се лингвистички може предвидјети. Да би се негативне промјене зауставиле, неопходно је побољшати сарадњу између лингвиста и предметних стручњака, поготово због тога што филолошки чланци дају приједлоге адаптације из општег језика, али ријетко из стручне терминологије. Такође, резултати наше анализе не слажу се у потпуности са теоријом Р. Филиповића. Дакле, потребно је извршити њене модификације јер је интензитет међусобног утицаја језика варијабилан и временски условљен.

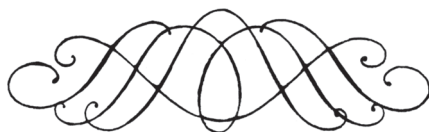
Л и т е р а т у р а :

- БОГДАНОВИЋ 2014: Milica Bogdanović. „Morfološka analiza anglicizama u ekonomskom registru srpskog jezika.” *Филолоџ*, 5, 139–152.
- ВАСИЋ, ПРЋИЋ И НЕЈГЕБАУЕР 2011: Vera Vasić, Tvrtko Prčić i Gordana Nejgebauer. *Du you speak anglospski? Rečnik novijih anglicizama* (2. izd.). Novi Sad: ITP „Zmaj”.
- ЈОВАНОВИЋ 2008: Vladimir Ž. Jovanović. *English morphology: a coursebook*. Niš: Filozofski fakultet.
- МИКРО КЊИГА: Mikro knjiga: Računarski rečnik (2018) онлајн. <http://www.mikroknjiga.rs/pub/rmk/>
- МРАЗОВИЋ–ВУКАДИНОВИЋ 1990: Pavica Mrazović i Zora Vukadinović. *Gramatika srpsko-hrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića – Dobra vest.
- ПЕТРОВ 2015: Ana Petrov. *Klasifikacija i formalna adaptacija anglicizama u srpskom i češkom jeziku u modnom diskursu: na materijalu srpskog i češkog izdanja časopisa Elle i Cosmopolitan*. (Doktorska disertacija). Brno: Masarykova Univerzita.
- ПРЋИЋ 2005: Tvrtko Prčić. *Engleski u srpskom*. Novi Sad: ITP „Zmaj”.
- РОДИЋ 2014: Sonja Rodić. „Sekundarna morfološka i semantička adaptacija anglicizama u komunikaciji na fejsbuku o rijaliti-programima.” У: С. Гудурић, и М. Стефановић (ур.). *Језици и културе у времену и њиховој употреби*. Нови Сад: Филозофски факултет, 455–466.
- ТОШИЋ–ТОШИЋ 2006: Živko Tošić i Tatjana Tošić. *Rečnik računarske tehnike i informatike: englesko-rusko-srpski* (2. izd.). Beograd: IP „Velarta”.
- ФИЛИПОВИЋ 1986: Rudolf Filipović. *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičkih dodira*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: školska knjiga.
- ФИЛИПОВИЋ 2005: Sonja Filipović. *Izgovor i pisanje računarskih anglicizama u srpskom jeziku*. Beograd: Zadužbina Andrejević.

И з в о р и :

Г: *Gamer*, godina XIII, broj 151-1/2017. Beograd: Color media.
CK1: *Svet kompjutera*, godina XXIII, broj 399-12/2017. Beograd: Politika.
CK2: *Svet kompjutera*, godina XXIV, broj 400-1/2018. Beograd: Politika.
П: *PC Press*, godina XVII, broj 248. Beograd: PC Press.

Светлана Обрадовић
Универзитет у Источном Сарајеву
Медицински факултет Фоча
cesavuk119@gmail.com

БЕЛЕШКЕ О РУЧНОЈ И АУТОМАТСКОЈ ОБРАДИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

У приказу стања и историјата електронских корпуса на Западном Балкану (Добрић 2012) начињен је покушај да се састави анализа једнојезичних електронских корпуса на простору бивше Југославије. У овом подухвату приказује се један језички хетероген простор коме је, имајући у виду разлике у лингвистичким и информатичким традицијама, тешко пронаћи заједнички именилац. Аутор се стога опредељује за попис електронских извора текстова за које сматра да јесу или би могли бити корпуси. Тако, примера ради, као први електронски корпус на Балкану помињу се конкорданце Гундулићевог *Османа* (Булас 1973). Али конкорданце су један од могућих резултата обраде корпуса, никако корпус сам. Као корпуси српског језика, поред других, наводе се портали *Анџолоџија српске књижевности*¹ и *Расџко*², који јесу претраживи по кључној речи, али који нису организовани као корпус. Са оваквом представом о корпусима и сваки претраживи портал новина, као што су то, на пример, веб-странице листова *Политика* или *Данас*, могао би се сматрати корпусом. У опису разних корпусних пројеката, са овако широким поимањем значења појма корпус, а и избегавајући суочавање са проблемом који је језик њиме представљен, овај текст даје мутну слику развоја корпуса за поједине језике на простору бивше Југославије.

С друге стране, развој процеса обраде, а затим и експлоатације корпуса, остао је занемарен, иако управо од ових питања зависи како ће се користити један корпус и ко ће га користити. Отуда изгледа да је неопходно описати рани развој корпуса српског језика и начин њихове обраде како би се осветлио пут којим се дошло до њихових савремених верзија.

* * *

У чему се састоји обрада једног писаног текста (или корпуса као посебне врсте текста)? Обрада писаног текста на једном природном језику помоћу рачунара састоји се, у првим корацима, у препознавању језички организованих елемената у аморфном низу карактера. Наиме, текст који се унесе у рачунар налик је ономе који је отиснут на папиру: читалац, захваљујући свом познавању језика, декодира поруку која је у њему садржана. Али, као што на папиру не стоји којим је језиком написан текст и шта су елементи

¹ <http://www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/>

² <https://www.rastko.rs/>

тога језика, тако ни у тексту унетом у рачунар нема оваквих информација. Ако пожелимо да дигитални текст не буде само канал у међуљудској комуникацији, већ да га и рачунар „разуме”, онда је неопходно обезбедити програме који ће моћи да анализирају његова језичка својства. Овакви програми могу да из текста израчунавају својства на нивоу карактера као, на пример, расподелу слова или њихових комбинација. Сложенији програми ће настојати да у тексту препознају више јединице у његовој језичкој организацији, какве су, на пример, речи или реченице.

На овом другом нивоу користи се данас посебна терминологија, која неупућене може да збуну. Пре свега, појам **реч** у области обраде језика означава било који низ карактера из унапред одређеног алфабета. Овако дефинисана реч обухвата и оне речи које то нису у уобичајеном значењу. На пример, ако је унапред дефинисани алфавет српска ћирилица, онда ће било који низ ћириличких слова бити реч у информатичком смислу, док реч записана латиницом то неће бити. Азбука је овде флексибилна и одређена потребама информатичке анализе. Ако се, на пример, из српске азбуке искључе вокали, речи ће бити консонанти или консонантске групе.

Шири појам од речи је **токен**, који, поред речи, обухвата и све друге карактере који су се појавили у тексту. Тако ће се број који је записан цифрама састојати од токена који су цифре које га чине. На пример, број 10 се састоји од два токена, 0 и 1. Сложенији пример је низ карактера 1%-ѿни, који се састоји од четири токена: 1, %, - и речи ѿни. Сличан пример ћемо наћи и у броју 20 *Језика данас* из 2022, на страни 8, у низу карактера *Инсѿиѿиѿиѿи за срѿск(охрваѿск)и језик*. Овде ће *срѿск(охрваѿск)и* бити разложен на пет токена: *срѿск*, (, *охрваѿск*,), и, где ће само последњи бити препознат као реч (и то погрешно). Али ако бисмо азбуци додали заграде, онда би овај низ карактера био препознат као једна реч.

Први задатак у обради текста, који се назива **токенизација**, јесте да се текст растави на токене. Овај поступак није једнозначан: понекада се, због потреба даљих анализа, токени групишу у значеће целине. Примери оваквих груписања могли би бити окупљање низа узастопних цифара у број или три узастопне тачке у један токен (који ће бити интерпункцијски знак).

Трансформација полазног текста у низ токена омогућава да се састави списак различитих токена и израчуна њихова фреквенција. На пример, у Табели 1, у колони (А) су почетни токени (добити токенизацијом) новеле Владана Ђорђевића *Гмунденско језеро*.³ У колони (Б) је приказано првих 10 токена уређених према опадајућој фреквенцији из ове новеле. Најчешћи токени (колона [Б]) су размак, запета и тачка, а од речи најчешће су *и* и *да*.

³ Ђорђевић, Владан. *Пуѿничке црѿе Владана Ђорђевића*. Књ. 2, *Гмунденско језеро*. Београд: Државна штампарија, 1869. (<https://distantreading.github.io/ELTeC/srp/SRP18690.html>)

У колони (В), која је резултат уазбучавања токена, наведено је првих 10 токена који почињу словом А (са њиховом фреквенцијом). Из колоне (А) види се да су елидирано л и апостроф (') два одвојена токена (при чему је, сагласно горњој конвенцији, л реч). У колони (В) је реч *Авї* (која није реч у уобичајеном смислу), а која се у тексту јавља у следећем сегменту *из ѿри новеле једної мої сељака, ї. Авї. Силберѿїјајна,!...* (стр. 34). Реч *Ала* (која може бити вишезначна) јавља се у примеру – *Ала сїе ви... ї. бароне... ала сїе... schlimm !* – (стр. 44). Низ карактера *schlimm* је токен, али не и реч јер је записан латиничким писмом.

(А)	(Б)	(В)	(Г)
<i>Сећаиѿе</i>	37420 (размак)	<i>А</i> 59	0 0 6 < <i>Сећаиѿе</i> >
<i>л</i>	2640 ,	<i>Авї</i> 1	1 6 7 <>
<i>'</i>	2017 .	<i>Аврамову</i> 1	2 7 8 < <i>л</i> >
<i>се</i>	1271 <i>и</i>	<i>Агам</i> 1	3 8 9 <'>
<i>каква</i>	991 <i>да</i>	<i>Ако</i> 10	1 9 10 <>
<i>врућина</i>	965 <i>се</i>	<i>Ал</i> 2	4 10 12 < <i>се</i> >
<i>беѿе</i>	865 <i>је</i>	<i>Ала</i> 2	1 12 13 <>
<i>їреклане</i>	821 <i>у</i>	<i>Али</i> 51	5 13 18 < <i>каква</i> >
<i>око</i>	815 –	<i>Алїа</i> 1	1 18 19 <>
<i>Духова</i>	665 <i>на</i>	<i>Алїи</i> 1	6 19 26 < <i>врућина</i> >

Табела 1. Токенизација

Током почетне обраде текста, токенима се приписују својства која се могу аутоматски израчунати. Најједноставније такво својство је тачна позиција на којој се токен појавио у тексту. У колони (Г) табеле 1 токенима којима почиње текст додељена су следећа својства: идентификациони број токена који указује на редни број његовог првог појављивања у тексту, затим позиција првог карактера у токenu у односу на почетак текста, позиција почетка токена који следи за овим токеном⁴ и сам токен (у угластим заградама). Токен <> (размак) се јавља на позицијама 6, 9, 12, 18 ... са истим редним бројем (1). Токен *врућина*, на пример, појавиће се још једном касније у тексту са описом 6 781 788 (исти редни број токена, али различита позиција).⁵ Јасно је да се током токенизације токenu може придружити и параметар који ће указивати на то да ли је токен реч (као низ алфабетских симбола) или не.

Током токенизације се не губе информације о изворном тексту (као што илуструје садржај колоне [Г]). Ово значи да је на основу информација из

⁴ У обради појединим програмским језицима, иза последњег карактера у речи дописује се посебан карактер који означава крај речи.

⁵ Опис другог појављивања токена *врућина* је 6 781 788 <*врућина*>: дакле, као 6. токен по реду, али сада са почетком на 781. карактеру од почетка текста.

колоне (Г) могуће рестаурирати прецизно полазни текст. С друге стране, подаци који су дати уз токене у колони (Г) омогућавају да се конструише компактна репрезентација текста у којој ће се свака реч из текста појавити само једном, а уз њу индекс свих њених појављивања. Оваква репрезентација текста се назива **инвертовани текст** (или **инвертовани индекс**). Непосредни резултат овакве репрезентације је да се за улазни текст једноставном информатичком процедуром конструише, на пример, фреквенцијски речник речи улазног текста (као у примерима из колоне [Б] и [В]) или врши његова претрага.

Нешто сложеније израчунавање омогућава да се формирају **конкорданце** текста. Овде се под конкорданцама подразумева списак свих (или одабраних) речи текста, уређен према одређеном критеријуму (нпр. азбучно или према фреквенцији или на неки други начин) са одређеним левим и десним контекстом, где се „контекст” одређује формално као одређени број карактера лево и десно од дате речи. Примера ради, у табели 2 приказан је део конкорданци полазног текста са левим и десним контекстом од 30 карактера који илуструје речи које почињу низом слова *ѓемз*.

Ова прва трансформација полазног текста је механичке природе и не додељује потенцијалним речима језичке информације, што је задатак у следећа два корака. У једном од њих се за сваку реч из текста одређује одговарајућа **лема**, а то је потенцијални облик речничке одреднице за реч из текста. У другом кораку се одређује граматички статус који описује однос речи из текста и њој додељене леме. Први од ова два поступка се назива **лематизација**, а други **обележавање** или, према енглеском, **тагирање** текста.

е у снегу. – Ах сироте срне и <i>ѓемзе</i> ! – уздахну девојче и суз
о поранити ако хоћеш да видиш <i>ѓемзе</i> док су још на окупу...”
да стаде к’о бајаги бежати, а <i>ѓемзица</i> с камена у страху да н
емзу како се са својим младим <i>ѓемзицама</i> игра. Да је од шећер
тере. Тако је ишло и с другом <i>ѓемзицом</i> . Кад беху обе на каме
путем ударно, чак до у дивни <i>ѓемзовски</i> станак. Још док је к
кланцу кроз који се долази до <i>ѓемзовских</i> стена, па само да н
... – Хоћеш да ти убијем коју <i>ѓемзу</i> , Мирѓл – шану опет ловац
под стеном, једну распарчану <i>ѓемзу</i> . Мора да се стропоштала
ком. Она погледа и види једну <i>ѓемзу</i> како се са својим младим

Табела 2. Извод из конкорданци

За разлику од процеса токенизације, који је, као што је поменуто, механичке природе, лематизација и тагирање су сложенији поступци који не морају да дају увек тачан (или очекивани) резултат. Не улазећи овде у при-

роду ова два поступка, назначимо на неколико примера тешкоће у њиховој реализацији. У колони (А) је реч *йреклане* коју ће читалац на основу контекста идентификовати као прилог. Али овај низ слова може потицати и од различитих облика глагола *йреклайи*. Одлука о томе шта ће бити лема која одговара речи *йреклане* не може се донети ни консултовањем непосредног контекста (једне речи лево и једне десно), па су могућа два решења: или ће се овој речи придружити све могуће леме из неког електронског морфолошког речника, или ће, консултовањем вероватноће појављивања наведених лема у неком корпусу, претпоставити шта је највероватнија одговарајућа лема. У зависности од овог избора биће и скуп придружених граматичких категорија.

Проблем одређивања леме илуструју и конкорданце из табеле 2. Наиме у (РСАНУ) као лема јавља се *ѣмза*⁶, али не и леме *ѣмзица* и *ѣмзовски* које се јављају у тексту, па одређивање леме на основу садржаја постојећих речника српског језика није увек могуће. У оваквим случајевима би се ове две речи прогласиле за *не(йре)ѣознайѣ* речи (Витас 2007) или би се одговарајућа лема конструисала на основу аналогичности или система хеуристичких правила, што не мора дати тачан резултат. Сличан изазов у лематизацији и тагирању представљају и они токени који су настали применом различитих правописних конвенција, као што су речи *л*, *Ал*, *Авѣ* из табеле 1.

Описани почетни кораци у обради текста су само прва апроксимација којом ће текст бити опремљен граматичким информацијама, а које омогућавају његову даљу обраду. „Рачунања” која су приказана у горњим примерима су уједно и основна рачунања која се примењују приликом формирања електронских корпуса природних језика.

Иза ових првих корака, у зависности од захтева који се постављају у обради, долазе сложенији задаци. Један такав задатак је препознавање израза који се састоје од више речи, какав је, на пример, *с времена на време*, који мења граматичку природу својих делова, или *ѣенерал мајор*, који има друкчије флективно понашање од својих саставних делова. Један другачији задатак је да се у тексту на одговарајући начин обележе они низови карактера који описују, на пример, датуме, различите мере или властита имена. Резултати обележавања оваквих јединица поједностављују даљу анализу текста и представљају увод у оно што се у овој области назива „плитка синтаксичка анализа”, а води ка „рачунарском разумевању” текста.

Наведени процеси у обради текста (или корпуса) омогућавају да се над њим врше различита истраживања која имају посебан значај у информатичким применама, али могу бити од користи и у истраживањима језика.

⁶ У РСАНУ је забележена реч *ѣмза* на следећи начин: *гѣмза* ж (нем. Gemse) зоол. варв. в. *дивокоза* Rupicapra rupicapra. – Види једну гѣмзу, како се ... игра (Ђорђе. Вл. 2, 20).

Даље ће нас овде занимати како су се ови процеси развијали на подручју обраде српског језика.

* * *

Сваки од описаних задатака у обради корпуса може се извршити и ручно, без употребе рачунара. Када треба бирати између ручне и аутоматске обраде, јасне су предности ове друге, не само у потребном времену и цени већ и у могућности накнадних или друкчијих обрада над истом грађом.

Пратећи развој истраживања која су садржала, као своје саставне компоненте, неки од описаних процеса у обради језика, могуће је сагледати када се и како рачунар постепено и врло опрезно укључивао у обраду текста (или корпуса) на српском језику, пре свега, међу српским лингвистима.

Основни поступци у обради текста били су примењивани већ током формирања корпуса⁷ који чини грађа за Речник САНУ. Наиме, овде лексикографски листић садржи реч у оквиру примера из корпуса (који чини грађа на основу које се пише Речник), прецизну референцу на њено појављивање у корпусу, лему и граматичку информацију. Овај корпус представља заправо (у односу на горе изложене појмове из обраде језика) пажљиво изабране и ручно састављене конкорданце из извора за речник, сложене према азбучном редоследу и први су пример екстензивне ручне обраде текста на српском језику.

Следећи пример ручне обраде је узорак текстова који је саставио крајем педесетих година 20. века Ђорђе Костић у оквиру пројекта *Квантитативни опис стилистике српског језика*. Подаци о току израде и структури овог пројекта данас су познати кроз његову накнадну дигитализацију и преобликовање у форму корпуса (Костић 2003), приказаних на веб-страни <http://serbian-corpus.rs/>. Опис послова које су обавили учесници овог пројекта⁸ илуструје наведене поступке у обради текста: први корак се састојао у „преписивању оригиналног текста и обележавању стране, реда и позиције речи” (највероватније на листиће), што одговара процесу токенизације. Следећи корак „граматичка анотација” одговара обједињеном поступку лематизације и граматичког етикетирања кодовима. У овом кораку су речима придружени и подаци о њиховој фонолошкој (или графемској) структури: броју слогова и распореду консонаната и вокала. Даљи кораци су се састојали у сортирању речи према „алфабетском редоследу и граматичком коду”, на основи чега је коначно формиран „фреквенцијски речник”. У односу на опис поступка токенизације, овде реч нема редни број свог првог појављивања у тексту, тако да се током обраде није могао изградити инвертовани текст. Јасно је

⁷ Формирање овог корпуса започето је 2016. године (Стиловић 2017: 204).

⁸ <https://serbian-corpus.rs/eindex/collaborators/list62.html>

тада да се материјал обрађен током овакве токенизације морао сложити по унапред одређеном критеријуму (у овом случају узбучавањем), док друкчија повезивања нису непосредно изводива (на пример, према дужини речи или у обратном лексикографском поретку). М. Јакић наводи да је резултат овог пројекта био, поред осталог, фреквенцијски речник дневне штампе⁹, као и „200 фреквенцијских речника израђених на основу збирки поезије” (ЈАКИЋ 2018: 223).

За овим пионирским радом следило је више пројеката ручне израде фреквенцијских речника. Тако је Вера Лукић саставила фреквенцијске речнике писаног језика ученика основне школе (Лукић 1983). Реч је о узорку од 11.000 писмених задатака из кога је ручно екстраховано око 1,5 милиона речи и преко 18.000 одредница. Поред фреквенцијара намењених педагозима, састављено је ручно и више фреквенцијских речника књижевних текстова. Поред поменутих фреквенцијских речника из Костићевог корпуса, Васа Павковић је саставио речник поезије Милана Ракића (са фреквенцијским речником, Павковић 1984)¹⁰, док је Смиљка Васић саставила фреквенцијске речнике романа који су добили *НИН*-ову награду у последњој деценији 20. века и то објединила у студији *Фреквенцијски речник савременој српској језика* (Васић 2004).

Међу ове ране радове у обради српског језика спада и израчунавање просечне дужине речи. На пример, у (Михаиловић 1973) срачунате су на тексту *Полиџике* (број 14812 из 1954. године) различите расподеле броја слогова у речи.

Могућа улога рачунара у састављању фреквенцијара помиње се тек у (Васић 2004), мада су рачунари већ од шездесетих година прошлог века били присутни у домаћој научној средини.

У наведеним речницима се питања шта ће бити реч, а шта њена лема, решавају махом интуитивно. Осим у (Михаиловић 1973), где се наводи како су обрађивани неки од токена који нису речи, у осталим поменутих текстовима је овакво разматрање изостало. Ово питање се одражава непосредно на проблем лематизације за коју нису утврђени строги критеријуми (осим у [Павковић 1984], где се разматрају критеријуми за утврђивање леме). Тако у Костићевом корпусу, из оскудних доступних примера лематизације, у тексту народне песме *Бановић Свџрахиња*, низ речи *Свџрахињићу бане* је посматран као једна реч и лематизован као *Бановић Свџрахиња*. Премда је јасно на кога се односе речи *Свџрахињићу бане*, између ових речи и леме не постоји

⁹ Реч је о узорку од 1.427.000 речи из дневног листа *Полиџика* из периода између 1945. и почетка 1960. године: <https://serbian-corpus.rs/index/sample/e20ct/press/press.html> Овај број речи приближно одговара обиму савременог електронског издања *Полиџике* за период од месец дана.

¹⁰ Исте године је Пер Јакобсен саставио и објавио конкорданце Ракићевих песама (Јакобсен 1984).

директна веза на флективном нивоу. Штавише, придружени граматички опис (вокатив јединице мушког рода) не описује везу леме са речју из текста. Уплитање семантичких критеријума у процес лематизације је могућ у ручној, али сасвим неприхватљив у аутоматској обради.¹¹ Исти пример илуструје и недоследности и грешке у ручној лематизацији: неодређена заменица *нејко* је сведена на лему *неки*, а облик придева *љейци* на *лей* уместо на *лијей*.

У (Лукић 1983) се префикс *нај* јавља као лема, и то као 51. реч по учесталости у корпусу. Ово можда значи да су облици суперлатива избројани двоструко (уз придевску или прилошку лему и уз овај префикс, јер се *нај*, осим изузетно, не јавља као самостална реч).¹² Како критеријуми лематизације нису наведени, може се претпоставити да је аутор желео да истакне честу употребу суперлатива у дејем говору. Можда је мотив за ову лему било то што се префикс *нај* јавља као одредница у (РСАНУ). Тек у (Васић 2004) реч се дефинише, и то као „словни садржај између две белине”, што би значило да се сви токени који нису речи посматрају као белине (размаци), али се критеријуми лематизације ни овде не помињу. Ипак, у овом тексту се указује на значај информатичких метода у обради корпуса.

Наведени и други резултати ручних обрада корпуса су најчешће претворени у штампану књигу, па иако су настали на корпусу, није могуће проверавати добијене резултате или саставити друкчије анализе као што је то могуће са електронским верзијама текста (под условом да су сачуване).

* * *

Рачунари се у домаћој научној заједници јављају рано, већ педесетих година, прво као аналогне, а касније и као дигиталне (цифарске¹³) машине, а примене су им биле првенствено нумеричке природе. Изгледа да су прве примене на језичким подацима биле везане за истраживања у области препознавања говора у групи истраживача са Електротехничког факултета у Београду коју је водио Георгије Лукатела.

Крајем 1977. године је Милан Шипка организовао у Сарајеву скуп *Компјутерска обрада лингвистичких података* на коме су учествовали истраживачи – лингвисти и информатичари – са простора тадашње Југославије. Зборник са овог скупа (Шипка 1978) показује да су у то доба у Загребу били у току различити пројекти изградње и експлоатације корпуса, а у Љубљани

¹¹ У овом изводу из корпуса је нешто касније у *Једно јујиро бане јодранио*, реч *бане* лематизована као *бан* (Бановић Сјирахиња).

¹² У корпусима савременог српског језика, *нај*, као самостална реч, јавља се ретко: 29 пута у 10 милиона речи.

¹³ На пример, у наслову рада [https://www.etrn.rs/common/archive/ETRN_1955-2006/ET\(R\)AN_1955-2006/eTRAN/12.ETAN.1968/Parezanovic3.N.ETAN.1968.pdf](https://www.etrn.rs/common/archive/ETRN_1955-2006/ET(R)AN_1955-2006/eTRAN/12.ETAN.1968/Parezanovic3.N.ETAN.1968.pdf) користи се *цифарски* у значењу *дигитални рачунар*.

развијани различити програмски алати за обраду језика, укључујући програме за израду конкорданци. Из Србије, поред чисто теоријских излагања, на овом скупу су приказана само два рада у којима је коришћен рачунар на материјалу на српском језику. У (Томић 1978) дата је статистичка анализа дистрибуције монограма и биграма на тексту дужине 1.250.000 карактера. Ова анализа припада оним обрадама које су поменуте на почетку овог текста као обраде на нивоу карактера, дакле испод нивоа речи. У (Плавшић 1978) приказан је процес састављања фреквенцијског речника телевизијског *Дневника* са око 111.000 речи на узорцима прикупљеним 1969. и 1974. године, где је први узорак био обрађиван ручно, а други помоћу рачунара. На овом скупу није био приказан пионирски рад Зорана Урошевића у аутоматском откривању (и кориговању) словних грешака у тексту (УРОШЕВИЋ 1975). О изградњи и обради електронског корпуса српског језика до овог доба нема података.

* * *

Како би се електронски текст (или корпус) обрађивао аутоматски, јасно је да су неопходни програми који врше његову токенизацију и граде структуру инвертованог текста. Први такав програм, који се могао применити на текст на српском језику, настао је, подстакнут излагањима са сарајевског скупа, 1978. године у Рачунском центру Математичког института (Витас 1979). Овај програм, чији је акроним био АУРОР-а (АУтоматска Рутина за Обраду Речи), градио је за улазни текст његову инвертовану репрезентацију, а из ње су онда генерисане конкорданце и различити речници (осим алфабетског и фреквенцијски, атерго, речи сортиране према њиховој дужини). Азбука текста је била такође улазни податак, па су конкорданце могле бити уређене према ћириличком, латиничком или неком другом поретку. У улазном тексту су били обележени и неки елементи његовог логичког и графичког изгледа, као што су структура наслова у тексту или пагинација извора. Успомену на овај рани корак ка формирању електронског корпуса српског језика чува данас веб-портал *Ког Ауроре*,¹⁴ на коме су похрањене десетине књижевних текстова са метаподацима, за које се могу саставити фреквенцијар као и конкорданце по изабраном критеријуму (Станковић 2022).

Први експерименти са овим програмом били су састављање конкорданци и пратећих речника за текстове *Ойкровења* Растка Петровића,¹⁵ *Сјоредној неба* Васка Попе и *Седм лирских крујова* Момчила Настасијевића (Витас 2011).

¹⁴ <https://aurora.jerteh.rs/>

¹⁵ Овај текст је депонован у *Оксфордском архиву шекспирова* (<https://ota.bodleian.ox.ac.uk/repository/xmlui/handle/20.500.12024/1427>), а уступљен је касније и порталу *Растко* (<https://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/poezija/rpetrovic-otkrovenja.html>), као и *Ког Ауроре*.

Прве обимније примене овог програма за обраду корпуса биле су везане за анализу језика ученика и њихов однос према језику уџбеника (Цвиловић 1984; Цвиловић 1987). За разлику од пројеката израде фреквенцијских речника дечијег говора, у овој анализи је циљ био да се упореди језик деце у одређеном узрасту са језиком школских уџбеника који су им намењени. Овај сложени задатак је могао да се решава помоћу Ауроре тако што је језик појединачних уџбеника упоређиван аутоматски са већ генерисаним дечијим речником (Витас 1985). Овим пројектом је отпочело прикупљање грађе за први електронски корпус савременог српског језика. Сам корпус који је настајао споро током наредне две деценије састојао се од уџбеника, књижевних дела, законских и новинских текстова, а циљ је био да се прикупе разноврсни текстови на српском језику укупне дужине од милион речи у електронском облику.¹⁶ У то доба, пре интернета, прибављање електронске верзије текста био је основни проблем. Већина ондашњих домаћих великих штампарија је већ седамдесетих година прошлог века користила рачунаре за унос текста због штампе преко фото-слога, али се ови текстови нису архивирали, а ни даље дистрибуирали.

Поред рада на формирању овог општег корпуса, у периоду између 1980. и 1990. године, обрађено је више „малих” корпуса, од којих су неки били основа за занимљиве резултате и посебне публикације. Тако су састављене конкорданце узорка затвореничких литерарних састава, а на основу њих је састављен лематизирани речник и срачунат индекс лексичког богатства (ПАНТАЗИЛЕВИЋ 1985). Састављене су и конкорданце *Вукових њословица*, које су биле основа за израду индекса кључних речи, али и идентификацију оних пословица које се састоје само од функционалних речи (Вук 1996). Корпус састављен од прикупљеног материјала омогућио је и састављање фреквенцијског речника консонантских група у српском језику (КРСТЕВ 1988), а на основу овог речника састављени су обрасци за растављање речи на крају ретка за систем за слагање текста *TeX* (КРСТЕВ 1989; КРСТЕВ 1991). Овај експеримент је задовољио нашу радозналост коју је подстакао *Правойис* из 1960. године, где се консонантске групе деле на *лако* и *тешко изјоворљиве*, али где нема ефективног поступка њиховог препознавања.

Питање лематизације и тагирања је решено у првом кораку конструкцијом посебног система МОРФ, који је за задату лему (одредницу) и њену морфографемску дефиницију генерисао све облике деклинације (Витас 1980). Морфографемска дефиниција је прецизна формализација услова који управљају односима унутар флективне парадигме и налик је граматичкој дефиницији каква се наводи уз одреднице, на пример, у (РСАНУ). Спој Ауоро-

¹⁶ Први електронски корпус, настао на Универзитету Браун у САД (Нелсон 1967), имао је милион речи прикупљених 1961. године.

ре и Морфа је омогућио и састављање првих аутоматски лематизованих конкорданци (Витас 1985). А даље, полазећи од овакве формализације својстава флективних речи у српском, показано је касније да је морфографемска дефиниција одређене леме еквивалентна са регуларним изразом који описује њено флективно понашање. Захваљујући овом резултату, конструисан је и електронски морфолошки речник српског језика, који данас има преко 250.000 одредница. Овај речник се данас користи у обради нових корпуса помоћу програмског система, корпусног процесора *Unitex/GramLab*¹⁷ (Витас 2012), али и у многим другим апликацијама. Систем *Unitex* припада групи слободног софтвера и располаже модулима за обраду српског језика заснованим на речнику (ћириличким или латиничким писмом). За разлику од великих корпуса који се могу консултовати преко веба, какви су *Korpus савременој српској језика* на Математичком факултету¹⁸ или веб-корпус *ПДРС 1.0* Института за српски језик¹⁹, а чији је садржај фиксиран, *Unitex* омогућава динамичко формирање и обраду корпуса *à la carte*, према потребама текућих истраживања. Ово значи да се, користећи могућности овог система, могу састављати специјализовани корпуси различитог садржаја и да се они могу обрађивати на начин који се не може ни замислити без електронског речника. Поред тога, захваљујући синтаксичким и семантичким информацијама које су уграђене у пратећи речник, могуће је сваки нови корпус претраживати по врло сложеним морфолошким или синтаксичким критеријумима или га трансформисати у нови облик. Један пример такве трансформације је анонимизација корпуса, која се састоји у замени података о личности фиктивним подацима: овај систем допушта и такве комплексне трансформације улазног текста.

На крају, многи од текстова који су настали у раној фази развоја корпуса савременог српског језика су током протеклих деценија путовали кроз различите рачунарске системе све до данас и уграђени су у најновију верзију корпуса која се може консултовати преко веба.²⁰

* * *

У поменутом приказу стања електронских корпуса на Западном Балкану (Добрић 2012) изостало је и поређење достигнутих нивоа обраде корпуса са нормама које су током времена успостављане за корпусе енглеског језика, како по обиму, анотацији, али пре свега, према структури самог корпуса. Овакво поређење би показало како су са скромним материјалним средствима

¹⁷ <https://unitexgramlab.org/>

¹⁸ <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>

¹⁹ <https://www.clarin.si/ske/#dashboard?corpname=pdrs10>

²⁰ <https://noske.jerteh.rs/>

и уз бројна ограничења, настајали овакви језички ресурси српског језика, неопходни како у језичким истраживањима тако и за стварање језичких модела на којима се данас заснивају конверзациони агенти вештачке интелигенције (ШКОРИЋ 2023).

Л и т е р а т у р а :

- БУЈАС 1972: Željko Bujas. *Kompjuterska konkordanca Gundulićeva „Osmana”*. Zagreb: JAZU, 1973.
- ВАСИЋ 2004: Смиљка Васић и Драгољуб Васић. *Фреквенцијски речник савременог српског језика: полазне основе новије српске прозе*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- ВИТАС 1979: Duško Vitas. „Prikaz jednog sistema za automatsku obradu teksta.” *Informatica* 79: 7–101.
- ВИТАС 1980: Duško Vitas. „Generisanje imeničkih oblika u srpskohrvatskom.” *Informatica* 80(3): 49–55.
- ВИТАС 1985: Duško Vitas. „Jedan postupak automatske segmentacije srpskohrvatskih reči i njegove primene.” *Zbornik sa III naučnog skupa „Računarska obrada jezičkih podataka”*, Institut Jožef Stefan, 3–14.
- ВИТАС 2007: Душко Витас. „О проблему не(пре)познате речи у обради текстова на српском језику.” *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* 50: 111–120.
- ВИТАС 2011: Душко Витас. „О квантитативној анализи језика три песника: (Растко Петровић – Момчило Настасијевић – Васко Попа).” У: *Творци српског књижевног језика*. Београд: Вукова задужбина – Институт за књижевност и уметност, 277–294.
- ВИТАС 2012: Duško Vitas i Cvetana Krstev. “Processing of Corpora of Serbian Using Electronic Dictionaries.” *Prace Filologiczne* vol. LXIII: 279–292.
- ВУК 1996: Вук Стефановић Караџић. *Вукове народне пословице с реписом кључних речи*. Библиотека „Одреднице”. Београд: Полит.
- ДОБРИЋ 2012: Nikola Dobrić. „Savremeni jezički korpusi na zapadnom Balkanu – istorijat, trenutno stanje i budućnost.” *Slavistična revija* 60(4): 677–692.
- ЈАКИЋ 2018: Милена Јакић. „Фреквенцијски речници.” У: Милосав Тешић и др. (ур.). *Српска лексикографија од Вука до данас: каталог изложбе*. Београд: Српска академија наука и уметности, 219–228.
- ЈАКОБСЕН 1984: Per Jacobsen. *A concordance to Milan Rakić's poems*. København: Københavns Universitets Slaviske Institut.
- КОСТИЋ 2003: Александар Костић. „Електронски корпус српског језика Ђорђа Костића.” *Зборник Мајнице српске за славистику* 64: 260–264.
- КРСТЕВ 1988: Cvetana Krstev. „Rastavljanje reči srpskohrvatskog jezika na kraju retka”, *Zbornik radova sa III naučnog skupa „Računarska obrada jezičkih podataka”*. Ljubljana: Institut „Jožef Štefan” – Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 289–301. <https://poincare.matf.bg.ac.rs/~cvetana/biblio/ROJP3-289-301-a.html>
- КРСТЕВ 1989: Cvetana Krstev. *Programski sistemi za uređivanje teksta*. Magistarska teza, Matematički fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- КРСТЕВ 1991: Cvetana Krstev. “Serbo-Croatian Hyphenation: a TeX point of view.” *TUGboat* 12 (2): 215–223.

- ЛУКИЋ 1983: Vera Lukić. *Dečji frekvencijski rečnik*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja – Prosveta.
- МИХАИЛОВИЋ 1973: Љубомир Михаиловић. „Дужина српскохрватских речи изражена бројем слогова.” *Јужнословенски филолоџ* 30/1–2: 445–453.
- НЕЛСОН 1967: Francis W. Nelson, Henry Kucera. *Computational Analysis of Present-Day American English*. Providence, RI: Brown University Press.
- ПАВКОВИЋ 1984: Васа Павковић. *Речник ђоезије Милана Ракића*. Нови Сад: Матица српска.
- ПАНТАЗИЈЕВИЋ 1985: Milica Pantazijević-Stanojević. *Čovek lišen slobode i literatura: resocijalizacija*. Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova.
- ПЛАВШИЋ 1978: Prvoslav Plavšić. „Лексичке и семантичке анализе фреквенцијских речника ТВ дневника и ТВ драме.” У књизи: (ШИПКА 1978), 275–284.
- РСАНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*. I–XXI. Београд: Српска академија наука и уметности, 1959–2019.
- СТАНКОВИЋ 2022: Ranka Stanković, Mihailo Škorić i Petar Popović. “SrpELTeC on Platforms: Udaljeno čitanje, Aurora, NoSketch.” *Infotheca*. Faculty of Philology, University of Belgrade, 136–153.
- СТЕПАНОВИЋ 1981: Живадин Степановић. *Нац крај: реион Шумадија и Поморавље: ђприручник из ђознавања ђприроде и грушћива за III разред основне школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- СТИЈОВИЋ 2017: Рада Стијовић. „Грађа Речника САНУ – благо које треба сачувати.” *Нац језик* XLVIII/3–4: 201–207.
- ТОМИЋ 1978: Tomislav Tomić. „Statistička analiza srpskohrvatskog teksta pomoću računara.” У књизи: (ШИПКА 1978), 221–236.
- УРОШЕВИЋ 1975: Zoran Urošević. *Statistička metoda otkrivanja i korekcije slovniх grešaka supstitucionog tipa u tekstu na srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- ЦВИЈОВИЋ 1984: Milka Cvijović. *Dečji govor: rečnik i rečenica: četvrti razred osnovne škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- ЦВИЈОВИЋ 1987: Milka Cvijović. *Dečji govor: rečnik i rečenica: šesti razred osnovne škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- ШИПКА 1978: Milan Šipka (ur.). *Kompjuterska obrada lingvističkih podataka*. Sarajevo: Institut za književnost i jezik, Posebna izdanja 4.
- ШКОРИЋ 2023: Михаило Шкорић. *Комђозиђне ђсеудођрамађишке засноване на ђпаралелним језичким моделима срђској језика*. Докторска дисертација, Универзитет у Београду.

Душко Витас
Математички факултет, Београд
vitas@matf.bg.ac.rs

МАЛИ САВЕТИ

Зашто може да се каже „Шетаћу се *с* Марком”, а не може „Оженићу се *с* Јеленом”?

У обе наведене реченице употребљен је инструментал *с* предлогом *с* – у првој правилно, у другој не.

Основно значење инструментала *с* предлогом *с* јесте значење друштва (тзв. социјатив). Њиме се казује да у реченици постоје два одвојена појма (субјекат и особа (особе) означена именицом у инструменталу) која истовремено обављају неку, и то једну исту радњу: „Шетаћу се *с* Марком”, „Обилазићу га *с* Милицом” и сл. Ове реченице би се могле исказати и на следећи начин: „Шетаћемо се Марко и ја”, „Обилазићемо га Милица и ја”. Међутим, између ова два типа реченица постоји и извесна разлика – реченице *с* везником *и*, за разлику од оних *с* предлогом *с*, не морају да значе истовремено обављања радње, нпр.: „Обилазићемо га ја и Милица – ја недељом, а Милица петком”. Дакле, када се жели рећи да два бића (или више њих) *истовремено* обављају *исти* радњу (Марко и ја се шетамо у исто време, и то заједно, Милица и ја заједно, истовремено обилазимо некога), мора се употребити инструментал *с* предлогом *с*, као што је то учињено у првој реченици наведеној у питању.

Зашто друга реченица не може да гласи: „Оженићу се *с(а)* Јеленом”, када се њоме казује заједница двоје људи који у исто време обављају неку радњу? Зато што се не исказује *исти* радња – особа исказана субјектом се жени (ја), а Јелена се удаје.

Р. С.

Да ли се каже „Дошле су моје колеџе и мушџерије” или „Дошли су моји колеџе и мушџерије”?

Постоји извесна разлика између именице *колеџа* (*сџареџина*, *војвода*, *џаџа*, *слуџа*, *вођа* и сл.) и именице *мушџерија* (*џијаниџа*, *варалиџа*, *скиџиџиџа*, *џроџалиџа*, *улиџиџа* и сл.).

Често се јавља дилема да ли атрибут уз њих, као и предикат, треба да се слаже са њиховим природним родом, који је једнак полу означене особе (*моји колеџе* као *моји џриџаџеџи*) или са њиховим граматичким родом (*моје колеџе* као *моје друџиџе*).

Именице типа *колеџа* мушког су природног рода и мењају се по трећој именичкој врсти (као *жена*). У једнини оне се увек слажу са природним родом (тзв. *семантиџчка конџруенџија* или *слаџање џо значењу*): „Мој колеџа је дошао”; „Наш стареџина је врло строг”; „Нови судиџа је врло правичан”.

У множини је могуће *слаџање џо значењу*, тј. по природном роду: „Моји колеџе су дошли” (атрибут и предикат су у мушком роду, што одговара и природном роду именице), али се предност даје *слаџању џо облику*, тј. по *џрамаџиџчком роду* (*џрамаџиџчка конџруенџија*), што је и знатно обичније: „Моје колеџе су дошле”, „Нове судиџе су положиле заклетву”.

Сличне овима јесу именице, као што је *мушџерија*, које су природног и мушког и женског рода (тј. могу означавати и мушкарце и жене), али се мењају по тзв. трећој именичкој врсти (као *жена*). До неслагања природног и граматичког рода долази онда кад означавају мушкарце. Тада су код ових именица и у једнини и у множини допуштене обе врсте слагања, и по природном и по граматичком роду. У једнини је, дакле, исправно и *џа џијаниџа* и *џај џијаниџа*: „Он је велика пијаниџа”, „Она пијаниџа је опет дошла” и „Онај пијаниџа је опет дошао”. У множини је знатно обичније: „Те пијаниџе су дошле”, мада се може рећи и: „Ти пијаниџе су дошли”. Новије грама- тике су склоне да ово последње (*џи џијаниџе*) уклоне из стандарда, али, док је свежа реч Иве Андрића, с тим не треба журити (*Скиџиџиџе* су му *сџали* прилазити – Пут Алије Ђерзелеза).

Именице природног мушког рода које се завршавају на *а* попут именица *жена* тако се и мењају: *колеџа–колеџе–колеџи*, *комиџија–комиџије–комиџији*.

Р. С.

Да ли је некадашњи светски рекордер у скоку увис, Швеђанин Патрик Сјеберџ/Сјеберџ/Шјеберџ, како се све назива код нас, у ствари *Шеберџ*?

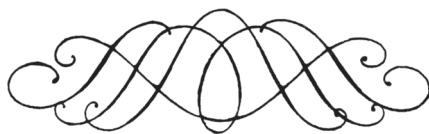
Најкраћи одговор на постављено питање гласи – јесте.

Шведско презиме *Sjöberg* треба транскрибовати управо тако – *Шеберї*. Као и у случају презимена *Sjögren*, о коме је било речи у прошлом напису, *sj* се чита као *ш* и тако се преноси у српски, а глас који се обележава словом *ö* преозвучава се на наше *е*. Сугласничка група *rg* у шведском се изговара као *рј*, па би најправилнија адаптација била *Шеберј*. Међутим, како је ова група нама тешка за изговор, то је дозвољено да се преноси према писаном облику. Зато уместо *Сјирингберј*, *Берјман*, *Лундберј*, ми читамо и пишемо *Сјирингберї*, *Берїман*, *Лундберї*.

Скренули бисмо пажњу на једно правописно правило, које је у постављеном питању правилно примењено, али се у пракси често греши. Предлог *у* и именица *гаљ*, односно *вис*, пишу се заједно творећи прилоге *увис* и *удаљ*. Спортске дисциплине су *скок увис* и *скок удаљ*.

Додајмо да се и други прилози који означавају правац кретања и деловања, смер или опсег (у просторном и пренесеном значењу) пишу спојено: *набоље*, *најоре* (све им иде *најоре*, али: *доћи ћемо на јоре* (на веће зло)); *надалеко*, *надујачко*, *нашироко*; *надесно*, *нал(иј)ево*, *удесно*, *ул(иј)ево*; *низбрдо*, *узбрдо*; *одовуд*, *одонуд(а)*; *одозго*, *одоздо*; *уназад*, *унајр(иј)ег*.

Р. С.

ОДЛУКЕ ОДБОРА ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

ТЕРМИНОЛОШКЕ СИНТАГМЕ КОЈЕ КОНСТИТУИШЕ ИМЕНИЦА *МЕНАЦМЕНТ*

Одлука

У српском језику приметно је колебање у употреби терминолошких синтагми са именицом *менацменѝ*, и то у примерима где је између главне и зависне речи успостављена рекцијска веза. Тако се, приликом доношења стандарда у многим областима, али и у називима наставних предмета на појединим факултетима и њиховим програмима, подједнако у стручној литератури и у медијима, паралелно јављају конструкције с генитивом, нпр. *менацменѝ квалиѝеѝа*, *менацменѝ знања*, *менацменѝ ѝерформанси*, али и конструкције с инструменталом, нпр. *менацменѝ квалиѝеѝом*, *менацменѝ безбедношћу информацијама*, *менацменѝ ризицима*. Препорука је да се у оваквим и сличним случајевима предност да генитиву, не само зато што се њиме експлицира или прецизира о ком типу менацмента је реч већ и зато што је генитив општи израз именичке рекције.

Образложење

Именица *менацменѝ* позајмљеница је из енглеског језика, данас уобичајена и релативно честе употребе, а у српски језик је уведена као термин из области економије, организационих наука и др., мада није ретка ни у нетерминолошкој употреби, у пословном свету и сл. Паралелно са њом, у српском језику се у наведеним областима користи и њен преводни еквивалент – именица *уѝрављање*. Иако је карактеристика термина (да треба) да има једно значење, термин *менацменѝ* је вишезначан и означава дисциплину која проучава начине организовања и управљања неким поступцима, људским способностима, радним процесима и сл., затим означава процес и начин вођења и организовања предузећа и различитих елемената у процесу рада или производње, и, на крају, означава само руководство неке организације.¹

У терминолошким синтагмама које означавају управљање неким елементима у радном или производном процесу у језичкој пракси срећу се примери двојаке рекције ове именице, инструменталне, нпр. *менацменѝ квалиѝеѝом*, *менацменѝ ризицима*, *менацменѝ безбедношћу на раду*, и генитивне, нпр. *менацменѝ квалиѝеѝа*, *менацменѝ ризика*, *менацменѝ људских ресурса*

¹ Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник сѝраних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј, 2012.

итд. Први рекцијски модел резултат је аналогije према именици *уїрављање*, док је други израз опште рекцијске способности, типичне за све глаголске именице.

Будући да реч *менаџмент* није настала извођењем од глагола, већ је уведена у српски лексикон директним преузимањем из енглеског језика (енгл. *management*), њена рекција и не може бити ‘наслеђена’ од глагола *уїрављаи*. Инструментал као допуна типична је уз глаголе типа *руковаи*, *руководи*, *уїрављаи*, као и именице од њих изведене, попут глаголских типа *руковање*, *руковођење*, *уїрављање*. С друге стране, генитивна допуна, као израз категоријалне рекције глаголских именица, као *зигање куће*, *долазак иисца* и сл., иманентна је и за реч *менаџмент*, између осталог и зато што се, у конкретном примеру, генитивом експлицира или прецизира о ком типу менаџмента је реч. Ближе одређење именице *менаџмент*, какво је у овом случају и потребно, јер је нужно означити сферу на коју се односи оно што означава главна реч, постиже се генитивом који одговара на питање *Чеја?* Дакле, менаџмент чега? Менаџмент квалитета. У том смислу, конструкција *менаџмент квалиџет* значи ‘управљање квалитетом’. Неадекватна употреба инструментала уместо генитива настала је угледањем на рекцију домаћег лексичког еквивалента који захтева инструментал – *уїрављање квалиџетом*. Осим тога, не видимо разлога зашто се избегава употреба домаће речи, која би се терминолошки једнако понашала у датом контексту, нпр. *уїрављање квалиџетом*, *уїрављање кадровима*, *уїрављање информацијама* итд.

Ипак, свесни да уклањање речи *менаџмент* из српског језика није могуће, будући да је у активној и стручној и јавној употреби, а уосталом то није ни неопходно, препоручујемо да се у наведеним терминолошким синтагмама уз *менаџмент* користи генитив, без обзира на честу и упорну употребу инструментала.

У другим језицима најчешће се реч *менаџмент* преводи (нпр. словеначки *vođenje*, руски *управление*, италијански *gestione*), док се за менаџера врло често користи одговарајућа позајмљеница из енглеског језика, што показује да говорници више воде рачуна о престижу неке професије, који се испољава страним називом,² него о потребама самог језика и ограничењима или терминолошкој неадекватности преводног еквивалента.

² Коришћење страних, пре свега енглеских, назива за именовање професије, функције или радне позиције, сматра се престижним, не само у српском већ и у другим језицима.

ПОВЕЉЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА НЕГОВАЊЕ СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

Жири за доделу Повеље Матице српске за неговање српске језичке културе у саставу: проф. др Мато Пижурица, председник Жирија, проф. др Драган Станић, председник Матице српске, проф. др Рада Стијовић, проф. др Вељко Брборић и проф. др Исидора Бјелаковић, на седници одржаној 20. марта 2023. године, једногласно је донео одлуку да се Повеље Матице српске за неговање српске језичке културе за 2022. годину, доделе:

1. Институту за српски језик САНУ за укупни допринос изучавању српског језика и неговању српске језичке културе и ћириличног писма;
2. Одбору за стандардизацију српског језика за укупни допринос стандардизацији српског језика и неговању српске језичке културе и ћириличног писма;
3. Међународној летњој школи српског језика, културе и историје и Центру за српски језик као страни (Одсек за српски језик и лингвистику; Филозофски факултет у Новом Саду) за промовисање и популаризацију српског језика ван граница Републике Србије;
4. Проф. др Срети Танасићу, дописном члану АНУРС-а, за вишедеценијски рад на пољу стандардизације српског језика, неговања српског језика и ћириличног писма;
5. Постхумно академику Миловану Данојлићу за неговање српског језика и његових изражајних могућности;
6. Постхумно Рајку Петрову Ногу за неговање српског језика и његових изражајних могућности.

Проф. др Мато Пижурица, председник Жирија
Проф. др Драган Станић
Проф. др Рада Стијовић
Проф. др Вељко Брборић
Проф. др Исидора Бјелаковић

РЕЧИ НА ДОДЕЛИ ПОВЕЉЕ

(изговорене 18. децембра 2023. године)

ПОВЕЉА МАТИЦЕ СРПСКЕ ИНСТИТУТУ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ ЗА УКУПНИ ДОПРИНОС ИЗУЧАВАЊУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И НЕГОВАЊУ СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ И ЋИРИЛИЧНОГ ПИСМА

Повеља Матице српске за 2022. годину, која је додељена за укупан допринос изучавању српског језика и неговању српске језичке културе и ћириличног писма припала је Институту за српски језик Српске академије наука и уметности, који је 2022. године обележио и 75 година свога постојања.

Време не дозвољава да се искажу сви резултати и сва постигнућа ове угледне научне и значајне националне институције. Издвојићу само неке.

Институт је основан 15. јула 1947. године, али његови зачеци сежу дубље у прошлост. Поникао је из Лексикографског одсека Српске краљевске академије, који је на предлог Стојана Новаковића утемељен 1893. године. У време када се брига о језику сматрала најпречим националним задатком, поставило се у Академији и питање израде *Речника народнога књижевног језика српског*, који би, по Новаковићу, водио коначном образовању српскога књижевног језика. С тим циљем се приступило прикупљању грађе из писаних извора од Доситеја до савремених дана и из народних говора широм српског језичког простора.

Са колико се озбиљности приступило послу прикупљања грађе за Речник и колико је тај посао сматран важним и часним, показују имена која су на томе радила. Грађу на терену бележили су председник СКА Сима Лозанић, песник Јован Јовановић Змај, знаменити историчар Владимир Ћоровић, сликар Новак Радонић, учитељица Марица Косановић рођена Тесла и многи други. Међу онима који су подвлачили речи у писаним изворима и исписивали их на картице били су: Милан Решетар, Стојан Новаковић, Јован Скерлић, Радоје Домановић, Јаша Продановић, Исидора Секулић.

Новаковићева концепција израде Речника допуњавана је у зависности од развоја језика, науке о језику и лексикографије, па и друштвених и политичких околности, али је сачувана у основим правцима датим пре више од сто година. У новооснованом Институту за српски језик отпочео је рад на речнику под називом *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, који траје иданас и који ће, када буде завршен, бити најобухватнији и најобимнији речник те врсте у словенском свету и међу најобимнијима у Европи.

Настајање овог монументалног дела српске лексикографије и, према мишљењу компетентних, једног од најзначајнијих дела савремене српске науке и културе, непрестано је спутавано свим кризама и несрећама које су наш народ задесиле у двадесетом столећу, које је немилосрдно, као и свих

претходних stoleћа, обременјавало Србе страдањима. То је био један од нај-крупнијих разлога због којих је од Новаковићевог предлога да се отпочне са прикупљањем грађе за велики Академијин речник па до почетка реализације овог великог пројекта прошло више од седам деценија.

Први том Речника изашао је 1959. године, под уредништвом Александра Белића, а 22. је управо у штампи. Радећи на њему, своју научну каријеру су започели, неки и провели цео свој радни век, Ирена Грицкат, Милка Ивић, Павле Ивић, Митар Пешикан, Михаило Стевановић, Миливоје Павловић, Радомир Алексић, Радосав Бошковић, Милош Московљевић и други знаменити лингвисти.¹

Речник САНУ је у темељима савремене српске лексикографије. Он је основа свих наших лексикографских и лексиколошких послова. С ослонцем на њега урађени су шестотомни и једнотомни речници Матице српске (које су, махом, и израђивали аутори Речника САНУ), урађени су готово сви дијалекатски речници, неколико фразеолошких, као и речници језика писаца. Речник је, осим тога, конципиран као научно дело. У њему се неретко решавају језички проблеми који до тог тренутка нису били проучени, а понекад ни примећени.²

Осим лексикографијом, сарадници на Речнику се баве различитим другим дисциплинама науке о језику, првенствено савременим српским језиком, а највише лексиколошко-семантичким темама. Велики напори се улажу у осавремењивање рада на Речнику, пре свега на његовој дигитализацији. Године 2016–2019. уз помоћ Министарства културе и Универзитетске библиотеке и сарадњу са информатичким тимом са Рударско-геолошког факултета у Београду дигитализована је драгоцену речничку грађу стара више од два века и тиме омогућено да се лако претражује, а и сачува од пропадања.

У Институту је од самог почетка посебна пажња посвећивана и дијалектологији, па је тако, уз Лексикографски одсек, постојала и Дијалектолошка секција, тј. одсек, са задатком да се у њему израђује карта, односно атлас,

¹ Павла Ивића да је то „најсавесније рађеног речника тога типа код Словена”, који, по речима Милке Ивић, „својим квалитетом обезбеђује ... часно место међу великим споменицима наше културе”.

² Вредно је помена и то што аутори Речника – они који су га осмишљавали, нису радикално раскинули са предвуковским наслеђем па ће су у Речнику наћи дела Вукових опонената – Јована Рајића, Атанасија Стојковића, Павла Соларића, Платона Атанацковића, Милована Видаковића, Јована Хаџића и др., показујући тако да постоји континуитет у развоју српског књижевног језика, чији је део био и сам Вук. Међу изворима Речника од првог тома се налазе и имена вишедеценијских изгнанника из српске културе, као што су Григорије Божовић, Светислав Стефановић, Драгиша Васић, Слободан Јовановић, Јустин Поповић, Николај Велимировић и др., који су заступљени и у овој књизи. Један од најзаслужнијих за то што они нису изостављани ни у времену када су постојали они „неподобни” и „непожељни” био је, несумњиво, први, и једини главни, уредник Речника Александар Белић.

а 1948. године формиран је Ономастички одбор који је руководио прикупљањем ономастичке грађе.

Временом су задаци на изради дијалектолошких атласа, као и систематско проучавање ономастике, изашли из Института, али су сарадници наставили да се баве дијалектолошким и ономастичким истраживањима. Овде су настала капитална дијалектолошка дела – Павла Ивића, Митра Пешикана, Мирослава Николића. Митар Пешикан је аутор наших најбољих остварења српске историјске ономастике.

С пројектним начином финансирања науке почетком овога века, дијалектологија се формално вратила у Институт кроз реализацију пројекта *Дијалектолошка исцртавања српског језика*.

Године 1969. основан је у Институту *Српословенски одсек*, на челу са академиком Димитријем Богдановићем, а с циљем да се обрађују стари српски споменици и израде *Речник црквенословенског језика српске редакције* и *Српски јеванђељски речник*. Поменућу још само нека знаменита имена која су радила на овом послу – Ирена Грицкат, Митар Пешикан, Ђорђе Трифуновић, Димитрије Стефановић и други.

Године 1983. на иницијативу академика Павла Ивића, основан је у Институту *Етимолошки одсек* у оквиру кога се спроводе етимолошка истраживања с циљем да се изради етимолошки речник српског језика. Тренутно се ради на свеобухватном *Етимолошком речнику српског језика*, који треба да сабере и обради целокупну дијалекатску и историјску грађу и чија је 4. свеска управо изашла, и на сажетијем *Приручном етимолошком речнику српског језика*, у којем ће бити обрађене речи основног лексичког фонда и чији је први том такође ових дана промовисан.

Од самог оснивања, у Институту се посебна пажња посвећивала изучавању савременог српског стандардног језика и неговању језичке културе.³ Данас се она одвијају у оквиру посебног *Одсека за стандардни језик*, у коме се спроводе лингвистичка истраживања на свим нивоима језичке структуре, а с циљем да се прати норма стандардног језика. Одсек има више потпројеката. Израда *Речника нових речи* је периодична публикација, која сваки пут доноси новоприкупљену грађу од *а* до *ш*, а с тим у вези је израда неолошке библиографије. Одсек је носилац пројекта *Јавни дискурс у Републици Србији*, у оквиру кога је израђен и електронски корпус српског језика доступан на сајту Института. На сајту се може прегледати и *Речник појмова из периода епигеније ковида*, који је настао као резултат праћења актуелних токова на језичком плану. Заједно са појединим сарадницима из осталих институтских одсека колеге с овог одсека израђују *Појмовник српских лингвистичких термина*.

³ Једно време (до 1996) у Институту се реализовао пројекат *Изуучавање савременог српског језика и издавање часописа Наш језик*; 2006. заснован је дугорочни пројекат *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који од 2020. функционише као засебан.

Потпројекат *Примена лингвистичких истраживања у изради дигиталног њојмовника*, који се од 2011. до 2019. године одвијао у Институту као део једног међуинституционалног интердисциплинарног пројекта, прерастао је 2020. године у *Одсек за дигитализацију*, чији се сарадници баве пословима на пољу дигитализације језичких ресурса српског језика везаних за институтски научни рад. До сада су сарадници овог тима израдили: Речничку платформу *Расковник*, Платформу за дигитална издања и транскрипцију српског рукописног наслеђа *Прејис*, Дигитално издање *Српских народних њословица* Вука Караџића, као и софтвер за оптичко препознавање ћириличких карактера са дијакритицима *SCyDia*.

Институту за српски језик САНУ је од самог оснивања била намењена још једна обавеза у развоју науке о српском језику. То су лингвистички часописи. *Српски дијалектолошки зборник*, који је покренуо Александар Белић 1905. године, броји 69 књига међу којима су значајни студије из дијалектологије и бројни дијалекатски речници. Александар Белић је са Љубомиром Стојановићем 1913. године покренуо часопис међународне репутације *Јужнословенски филолој*. Белић је 1932. године покренуо и *Наш језик*, часопис за изучавање савременог српског језика и неговање језичке културе.

Убрзо по оснивању Институт је покренуо и серију својих посебних издања скупа са САНУ. У њој су, на пример, објављене докторске дисертације *О ѡерфектју без ѡмоћној ѡајола у српскохрвајском језику и сродним синѡаксичким ѡјавама* Ирене Грицкат, *Значења српскохрвајској инстѡрументѡала и њихов развој* Милке Ивић. Вредан је *Боѡјанички речник* Драгутина Симоновића са богатом народном ботаничком лексиком. Године 1970. покренута је серија *Библиоѡека Јужнословенској филолоја*, која до сада има 25 књига.

Од 2000. године излази часопис у електронској форми – *Лингвистичке акѡуелносѡи*, у коме се доносе информације о најновијим књигама, те подаци о научним скуповима код нас и у свету. Године 2004. покренута је едиција *Моноѡрафије*, у којој се објављују резултати истраживања сарадника Института, већином докторске дисертације, и досад су објављене 34 књиге. Публикације у едицији *Стѡарословенско и српско ѡисано наслеђе*, покренутој 2014. године, резултат су рада сарадника на Старословенистичком одсеку. Поред ових публикација, Институт повремено објављује тематске зборнике, као и књиге у саиздаваштву са другим институцијама – најчешће са САНУ и Матицом српском.⁴

Едиција *Прилози ѡрамаѡици српскоја језика* капитални је подухват Одбора за стандардизацију српског језика да се у саиздаваштву најзначајнијих

⁴ Мисија Института се данас остварује у оквиру шест одсека: Одсек за лингвистичка истраживања савременог српског језика и израду *Речника Српске академије наука и уметносѡи*, Старословенистички одсек, Етимолошки одсек, Дијалектолошки одсек, Одсек за стандардни језик и Одсек за дигитализацију.

националних установа које воде бригу о српском језику издају граматички приручници који ће попунити постојеће празнине и унети новине у традиционалну српску граматику. Заједно са Матицом српском, али и другим издавачима, Институт је учествовао у објављивању монографија из неколико језичких области – фонетике и фонологије, творбе речи (у два тома), синтаксе просте и синтаксе сложене реченице.

У целини *Специјална лексикографија* нашли су се специјални лингвистички речник – *Образни речник* Мирослава Николића, историјски речник – *Речник Маријиној четворојеванђеља* Алесандра Ческинија, *Речник ковида (тематски и асоцијативни)* Светлане Слијепчевић Бјеливук и Марине Николић, као и индекс *Римаријум српске поезије* Милосава Ж. Чаркића.

Свим колективним резултатима придружени су и бројни и разноврсни научни појединачни резултати, у виду речника, монографија, научних радова и учешћа на међународним и националним конференцијама.

Производња је и већа од приказане, јер је Институт учествовао у припреми многих књига чији формални издавач није био, одржавао велики број скупова, сарађивао са другим институцијама, обнављао часописе и едиције, покретао нове, оснивао одсеке и отпочињао капиталне пројекте, пратио и примењивао модерне технологије у раду.

Сви ови подухвати нису значајни само за науку о језику већ и за националну културу уопште, у мери у којој језик одражава етничку и културну историју својих носилаца.

Огромни колективни подухвати попут израде дијалектолошких атласа и прикупљања и обрађивања ономастичке грађе, нарочито су значајни због тога што је реч о језичком благу које живи у народу, а које неминовно ишчежава, с једне стране, као последица друштвених и културних промена на селу, а с друге као последица наших сеоба, које су, нажалост, верни српски пратилац до данашњих дана.

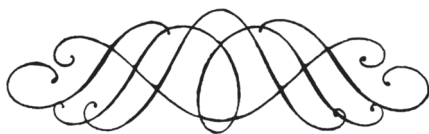
Народни говори важни су не само за осветљавање битних језичких питања, за разне језичке дисциплине, и то не само нашег језика већ и са општесловенског становишта, већ и као драгоценост сведочанство о нашем народном животу, о нашој прошлости, обичајима, веровањима, занимањима, контактима са другим народима. Прикупљен ономастички материјал такође омогућује разноврсна језичка, али и ванјезичка истраживања, и поуздано је сведочанство о најновијој историји испитиваних простора, а поређењем с подацима забележеним у средњовековним изворима може се сагледавати етничка слика и ранијих времена. Данас када нам се прошлост отима ширењем грубих неистина, а садашњост фалсификује насилним променама стања на терену, ова проучавања нарочито долазе до изражаја.⁵

⁵ Мислим ту, између осталог, на бугарске тврдње да бугарски говори сежу до Мораве, на насилно мењање ономастичких података на терену наше јужне покрајине Косова и Метохије и на насилно прекрајање историје у светским размерама.

Исцрпан етимолошки речник српског језика пружа могућност да се сагледа оно што је српској култури својствено и што је чини самобитном, али и многострукост и сложеност њених веза са другим културама. Он омогућује објективно сагледавање националне прошлости, и битно сужава простор за разне мистификације, које се често темеље на произвољном и тенденциозном тумачењу језичких факата. Показао је да може да буде спој старог и новог, традиционалног и модерног, увек у служби науке и струке, корачајући ка свом првом веку.

Уз жеље да и даље служи науци и своме народу желим, као знак признања за то што је урадио, да уручим Повељу матице српске колективу Института за српски језик САНУ.

Проф. др Рада Симијовић

ПОВЕЉА МАТИЦЕ СРПСКЕ ОДБОРУ ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА ЗА УКУПНИ ДОПРИНОС СТАНДАРДИЗАЦИЈИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И НЕГОВАЊЕ СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

Одбор за стандардизацију српског језика претходне године обележио је 25 година од оснивања (формиран је 12. децембра 1997. године). Иницијативу за његово заснивање покренуле су три академије наука (САНУ, ЦАНУ и АНУРС), Матица српска и Српска књижевна задруга, а већ на самом почетку иницијативи су се придружили, имајући у виду потребу да Одбор има стручно-научну и друштвену репрезентативност – Институт за српски језик САНУ, Филолошки факултет у Београду, Филозофски факултет у Новом Саду, Филозофски факултет у Никшићу, Филолошки факултет у Приштини, Филозофски факултет у Нишу, Филозофски факултет у Српском Сарајеву, Филозофски факултет у Бањој Луци, Универзитет у Крагујевцу (још није имао самосталне факултете) и Универзитет у Српском Сарајеву.

Чланови Одбора у првом саставу (1997) били су: акад. Павле Ивић, проф. др Слободан Реметић, др Драго Ћупић, проф. др Новица Петковић, проф. др Иван Клајн, проф. др Јован Јерковић, др Мирослав Николић, др Егон Фекете, проф. др Даринка Гортан Премк, проф. др Милорад Дешић, проф. др Драгољуб Петровић, проф. др Мато Пижурица, мр Бранислав Брборић, проф. др Маринко Божовић, проф. др Слободан Марјановић, проф. др Живојин Станојчић, дописни члан ЦАНУ Бранислав Остојић, проф. др Милош Ковачевић, проф. др Милан Драгичевић. Први председник Одбора био је академик Павле Ивић, после његове смрти (19. септембра 1999) председник је била академик Милка Ивић, ослобођена на свој захтев, па је од 2001. до децембра 2017. био академик Иван Клајн, када је после неколико молби за ослобађање од дужности због слабијег здравља то и учињено, и од тада је председник проф. др Срето Танасић. Сарадник у Министарству просвете мр Бранислав Бранко Брборић, први секретар Одбора, учинио је да у првим годинама заснивања тај нови стручни орган нађе своје место, постигне утицај, углед и видљивост у стручно-научним, јавним и културним круговима, пре свега покретањем *Сјиса Одбора* и другим акцијама, посебно подстицањем рада на постојећим србистичким пројектима и заснивањем нових. Он је такође утицао на то да се стандардолошка „вештачења” Одбора наслове као *одлуке*, а не као *йрејоруке* или *савејџи*. Одлуке већ дуже време редовно објављује гласило Матице српске за културу усмене и писане речи *Језик данас*.

Циљеви Одбора, утврђени приликом његовог оснивања, у најкраћем могу се свести на следеће:

- обједињавање људи од науке и струке, као и њихових институција, на целокупном говорном простору српског језика како би програми истра-

живања стандарднојезичке и комуникацијске проблематике били што плодотворнији;

- систематско нормирање српског језика, с екавским и ијекавским изговором, свеобухватно и у појединостима, и израда одговарајућих докумената и приручника, као и доношење аката који би обезбеђивали проходност меродавних иновација у нормативистици и језичкој пракси;
- доприношење међународној сарадњи домаћих институција и стручних појединаца са странама и уклапање српског језика и србистике у међународне пројекте и стандарде, термилошке, комуникацијске и информатичке, а, кад је неопходно, и оглашавање у међународним форумима, агенцијама и институцијама;
- унапређивање сарадње са државним органима како би србистика, и материјално, и кадровски, и програмски, могла јачати и оспособљавати се за адекватно реаговање на нове изазове, процесе и програме који се, и зависно од технолошких (р)еволуција и независно од њих, намећу или се могу наметати на домаћој и међународној сцени.

Тих првих година, углавном изнуђено, Одбор је трошио превише времена и енергије на питањима која се могу подвести под – *језичка ѿлиѿика и језичко ѿланирање*. Одбор се у том домену кретао линијом Р. Бошковићевог: *Нико није ћарио ко је Вука исѿрављао*; М. Радовановићевог: *Како је срѿско-хрваѿски (ѿ)осѿѿао срѿски* и М. Пешикановог: *Од Вука наовамо није било ѿросѿѿора за велике језичке реформе*, што се етнојезички може свести на препознатљиво проф. Ивића: *Сви Срби су ѿѿѿокавци, али сви ѿѿѿокавци данас нису Срби* (подвлачење М. П.). Међутим, само наизглед је српска позиција била лагодна, јер су улози наше стране у српско-хрватско језичко заједништво, па онда и губици, условљени језичким расколом и југословенским државним распадом, били преголеми. Назначене околности су у први план избациле нове обавезе – стручно-научне, културне, друштвено-политичке, односно, у целини гледано – националне, као на пример:

- да се пружи промишљенији, јединственији и систематичнији отпор нашем разбаштињењу;
- да се не подајемо некад оспоравању, некад присвајању вуковског наслеђа и достигнућа србистике и српске лингвистике;
- да истрајемо на путу којим смо се напутили – да целовитије опремимо струку квалитетнијим, модернијим и намени примеренијим приручницима и другим функционалнијим средствима за неговање српског језика (ово укључује и присуство српског језика на интернету);
- да не губимо веру у делотворност лингвистичке струке и посла којим се бавимо (наша професионална дужност је да будемо у том смислу оптимисти); у том смислу је посебно важно да српски језик и српско нацио-

- нално писмо ћирилица добију место које им и у општој и у националној култури припада, посебно у школству на свим нивоима образовања;
- да на сличан начин како је формиран Одбор за стандардизацију српског језика наставимо праксу ‘делегирања’ институција којима се поверавају значајни национални задаци, пазећи притом да се не ограничи простор за друге квалитетне индивидуалне или тимске иницијативе и пројекте;
 - да сужавамо простор за личне и еснафске сујете и суревњивости, посебно у вођењу послова од ширег друштвеног и националног значаја.

Ипак, у раду Одбора највидљивији су послови који су се завршили као остварени пројекти у виду публикација, углавном у сарадњи са другим научним и издавачким установама и институцијама, друштвеним и/или приватним, као нпр.: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику 1: слањање и њрефиксација*, 2002; исти, *Творба речи у савременом српском језику 2: суфиксација и конверзија*, 2003; две из синтаксе: (1) *Синџакса савременога српског језика. Просја реченица* (2005) у редакцији акад. Милке Ивић (П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић, Б. Тошовић), (2) *Синџакса сложене реченице у савременом српском језику* (2018) у редакцији акад. Предрага Пипера (П. Пипер, М. Алановић, С. Павловић, И. Антонић, Д. Војводић, Љ. Поповић, С. Танасић, Б. Марић); *Фонолоија српског језика* (2010) Драгољуба Петровића и Снежане Гудурић; једнотомни *Речник српскога језика* (2003), редиговао и уредио Мирослав Николић (исти приредио и ијекавско издање 2018); више издања *Правойиса српскога језика* М. Пешикана, Ј. Јерковића и М. Пижуре (у издањима Матице српске, али са важном улогом у одржавању и подржавању норме од стране Одбора за стандардизацију) и *Нормативна граматика српскога језика* П. Пипера и И. Клајна (у неколико издања, исправљених и допуњених; једно издање и у ијек. верзији). Одбор је настојао да подстиче рад на *џерминолоијама* и *библиографијама*; урађене су две библиографије – из морфологије и синтаксе до краја 20. века, а у плану је израда целовите синтаксичке и морфолошке библиографије.

Проф. др Мајо Пижурица

ПОВЕЉА МАТИЦЕ СРПСКЕ МЕЂУНАРОДНОЈ ЛЕТЊОЈ ШКОЛИ
СРПског ЈЕЗИКА, КУЛТУРЕ И ИСТОРИЈЕ И ЦЕНТРУ ЗА СРПСКИ
ЈЕЗИК КАО СТРАНИ (ОДСЕК ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И ЛИНГВИСТИКУ;
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ У НОВОМ САДУ) ЗА ПРОМОВИСАЊЕ
И ПОПУЛАРИЗАЦИЈУ СРПског ЈЕЗИКА ВАН ГРАНИЦА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Међународна лејџња школа српског језика, културе и историје Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду основана је 1996. године са задатком да популарише и шири учење српског језика, те да подстиче и унапређује упознавање са српском књижевношћу, културом и историјом изван граница Републике Србије. Због савремених глотодидактичких метода које се у Школи примењују у настави српског језика као страног, чиме је омогућено стицање језичке компетенције за све четири језичке вештине (говорење, писање, читање, слушање), она је веома брзо стекла међународну репутацију за иновативне и ефектне начине подучавања.

Поред тога, будући да познавање једног страног језика подразумева и увид у културу, књижевност и историју говорних представника дате језичке заједнице, посебна пажња у оквиру ове школе посвећена је од самог оснивања организовању низа активности у домену следећих области: српска књижевност, српска култура, национална историја, политичка социологија.

Интензивна тронедељна настава у међународној летњој школи српског језика, културе и историје одржава се сваке године крајем јула и почетком августа и до сада је одржана 26 пута. Школу је похађало око 1.200 полазника из 50 земаља света.

Отказана је два пута: 1999. г. није одржана због бомбардовања, а 2020. због пандемије ковида.

Значај оваквог вида промовисања српског језика, културе и историје препознао је и Покрајински секретаријат за високо образовање и научно-истраживачку делатност АПВ, који је од самог основања Школе њен суфинансијер, и захваљујући коме Школа може да понуди одређени број стипендија или полустипендија студентима србистике из иностранства. На тај начин, две и по деценије Школа успешно промовише и студије српског језика и књижевности на универзитетима у иностранству.

Неколико година након оснивања Летње школе, 2002. године, на Филозофском факултету у Новом Саду при Одсеку за српски језик и лингвистику основан је и *Центар за српски језик као страни* (<http://www.srpski-strani.com>), у којем се током академске године организује настава српског као страног језика. Програм Центра намењен је полазницима различитих профила, узраста и нивоа знања језика. Највећи број полазника чине студенти слави-

стике или регионалних студија, као и студенти на размени у оквиру различитих програма и пројеката.

Програмски захтеви и Центра и Летње школе усклађени су са Заједничким европским референтним оквиром за живе језике и обухватају скалу од шест нивоа (A1–C2). Описане компетенције знања и вештина биле су основа за конципирање курсева, уџбеника и тестова. Реч је о уџбеницима према којима се изводи настава за почетне и средње нивое знања: Бјелаковић, И., Војновић, Ј. (2004; 2006; 2010; 2013; 2014). *Научимо српски – Let's learn Serbian 1*. Нови Сад: Филозофски факултет (уџбеник, радна свеска и ЦД са вежбама слушања) – за десет година објављен у седам издања и укупном тиражу од 9.000 примерака; Алановић, М. и др. (2007; 2018). *Научимо српски – Let's learn Serbian 2*. Нови Сад: Филозофски факултет (уџбеник, радна свеска и 2 ЦД-а) – објављен у два издања и укупном тиражу од 3.000 примерака.

Поред тога, у Центру се врши провера знања из српског као страног/другог/нематерњег језика и издају се уверења о стеченом нивоу знања српског језика.

Правилником Центра предвиђено је и штампање теоријског и практичног материјала за потребе наставе, и до сада је објављен низ публикација.

Од оснивања до данас курсеве српског језика као страног у Центру је похађало више од 1.800 студената из целог света – од Јужне Кореје и Аустралије, преко Русије, Европе и Африке до Северне и Јужне Америке (укупно 74 земље). У просеку, одржи се око 1.500 часова годишње. Током последњих пет година, лектори у Центру годишње одрже око 700 часова српског језика као страног.

Од 2009. године у функцији су и онлајн курсеви српског као страног (A1–B1), креирани у оквиру међународног пројекта *Hook up! Campus Europae*.

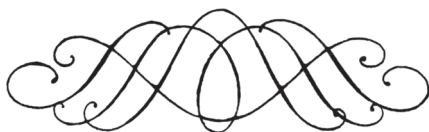
Године 2016. за потребе два пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја *Свеј у Србији* и *Србија за Србе из региона* Центар за српски језик као страни израдио је и реализовао сасвим нов, интерактивни онлајн курс српског језика за ниво A1.

Од јесени 2023. г. Центар учествује у пројекту *EUGLOH – Language and culture survival backpack (WP5 A5.4.2 Promotion of language and intercultural skills via tutoring)*.

Интересантан је податак да је током зимског семестра школске 2023/24. г. више од 250 страних студената похађало наставу српског језика као страног у Центру, што подразумева око 1.000 школских часова. Велико ми је задовољство што могу да кажем да је управа Филозофског факултета препознала важност рада Центра и одобрила ангажовање студената виших година студија српског језика и књижевности у наставни процес.

Као неко ко је дуги низ година учествовао у бројним активностима Летње школе и Центра, на крају бих волела да истакнем да се иза реномеа који ова два тела имају крију пре свега дугогодишња преданост, труд и ентузијазам, уз јасну свест о важности промовисања српског језика, културе и историје ван граница наше земље.

Проф. др Исидора Бјелаковић

ПОВЕЉА МАТИЦЕ СРПСКЕ ПРОФ. ДР СРЕТИ ТАНАСИЋУ,
ДОПИСНОМ ЧЛАНУ АНУРС-А, ЗА ВИШЕДЕЦЕНИЈСКИ РАД
НА ПОЉУ СТАНДАРДИЗАЦИЈЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА,
НЕГОВАЊА СРПСКОГ ЈЕЗИКА И ЋИРИЛИЧКОГ ПИСМА

Проф. др Срето Танасић је дописни члан АНУРС, пре одласка у пензију био је редовни професор Филозофског факултета у Нишу, научни саветник Института за српски језик САНУ (његов директор од 2006. до 2016. године), вишедеценијски је посвећеник стандардизацији српског језика, језичкој култури и националном писму.

Од 2022. године С. Танасић је директор Института за српски језик и књижевност АНУРС у Бањој Луци.

Срето Танасић је члан редакција часописа *Јужнословенски филолоџ, Славистика, Хришћанска мисао, Задушбина* из Београда, часописа *Годишњак за језик и књижевност*, који издаје Филозофски факултет у Нишу, члан редакције часописа *Исходишћа*, који издају Западни универзитет у Темпшвару и Филозофски факултет у Нишу. Члан је редакције и главни уредник часописа за савремени српски језик и језичку културу *Наш језик*, који издаје Институт за српски језик САНУ. Уредио је више књига и зборника из области језика, рецензирао је велики број књига и зборника у земљи и иностранству. Сарадник је САНУ и АНУРС на изради *Српској дијалектологијској аџласа*. Учествовао је на великом броју домаћих и међународних научних скупова, између осталог на 15. међународном конгресу слависта у Минску 2013. године и на 16. међународном конгресу слависта у Београду 2018. Био је члан и(ли) председник организационих одбора домаћих и међународних научних скупова, између осталог и члан Програмског одбора 16. међународног конгреса слависта у Београду. До сада је био члан више од четрдесет комисија за одбрану магистарских радова и докторских дисертација у Београду, Бањој Луци, Крагујевцу, Новом Саду и Источном Сарајеву, такође члан и(ли) председник великог броја комисија за изборе у научна и наставничка звања. Члан је и председник Одбора за језик при Одјељењу за књижевност и умјетност АНУРС, члан је и заменик председника Редакције за језик и књижевност АНУРС за израду Енциклопедије Републике Српске, потпредседник Славистичког друштва Србије и његов почасни члан. Стални је члан Матице српске у Новом Саду и члан њеног Одбора Одељења за књижевност и језик. У два мандата био је члан Матичног научног одбора за језик и књижевност Министарства за науку Републике Србије. Члан је Одбора за награду „Павле и Милка Ивић”, члан Управног одбора Задужбине Иве Андрића, члан Вукове задужбине у Београду, члан Српске књижевне задруге.

Члан је Савета за српски језик при Влади Републике Србије и истог таквог тела при Влади Републике Српске.

Проф. Танасић је члан, а од децембра 2017. председник Одбора за стандардизацију српског језика, председник његове Комисије за односе с јавношћу и решавање неодложних питања и члан Комисије за синтаксу у саставу Одбора, највишег стручног тела за српски језик, које су 1997. основале три академије наука и уметности: САНУ, ЦАНУ и АНУРС, Институт за српски језик САНУ, Матица српска, Српска књижевна задруга и сви факултети из Србије, Републике Српске и Црне Горе на којима се студира српски језик, с циљем да окупља стручњаке и институције који се баве проучавањем српског језика ради језичког планирања, које би водило адекватној језичкој политици, обезбеђивању статуса српског језика и осавремењавању његове стандарднојезичке норме.

Срето Танасић је од 1994. године радио у Институту за српски језик САНУ (од 2006. до 2016. био је и његов директор). На Филозофском факултету у Нишу од 1993. године радио је као хонорарни наставник до 1. октобра 2016. прошавши звања од доцента до редовног професора. Од 1996. петнаест година био је и гостујући професор за савремени српски језик на Филозофском /Филолошком факултету у Бањој Луци.

Једну школску годину предавао је српскохрватски језик у својству лектора на Универзитету „Ломоносов” у Москви.

Основна подручја занимања Срете Танасића јесу синтакса савременог српског језика, савремени српски стандардни језик и језичка култура, питања функционисања српског стандардног језика, те синтакса и лексика српских ијекавских говора. Библиографија С. Танасића садржи око 300 јединица. Срето Танасић био је преко десет година руководиоца пројекта „Опис и стандардизација савременог српског језика”, који се реализовао у Институту за српски језик САНУ. Радови су му објављивани, поред Републике Србије, у Аустрији, Босни и Херцеговини и Републици Српској, Црној Гори, Бугарској, Пољској, Румунији, Русији и Северној Македонији.

Најзначајнији допринос Срете Танасића јесте у проучавању, опису и допуни стандарднојезичке норме на плану синтаксе глагола у савременом српском језику. Монографија Срете Танасића *Презент у савременом српском језику* објављена је у знаменитој едицији „Библиотека Јужнословенског филолога” (1996). Танасић као аутор потписује петнаестак књига.

Срето Танасић је и један од најагилнијих наших проучавалаца синтаксе и семантике пасива у савременом српском језику. Резултати његових истраживања добро су примљени како у србистици, тако и шире у славистици. Ослањајући се на новију славистичку литературу, он је ову, једну од најсложенијих области у словенској синтакси, осветлио, описао и објаснио. Између осталог, утврдио је разлику између пасивних облика перфективног презента и футура другог и утврдио домен употребе ових глаголских облика при

режиму пасивне дијатезе, што је дотада било погрешно и у нашим најзначајнијим граматицама.

И у другим областима синтаксе Срето Танасић је својим радовима померао наша знања о појавама о којим пише – синтакса реченице, синтакса падежа. Такође, бавио се и појавама које су новијег датума предмет пажње науке: глаголско декомпоновање, номинализација; и ту је померао дотадашња знања о њима. Све то представља Танасићев допринос познавању појава и процеса у савременом српском језику, његовом опису и освежавању стандарднојезичке норме.

Др Срето Танасић је имао и бројне јавне наступе на радију и телевизији, где је говорио, а на страницама дневних листова и недељника писао о српском језику и ћирилици, увек инсистирајући на очувању њеног примата, о осавремењавању норме, неговању српске језичке културе. Говорио је о неопходности побољшања статуса српског језика у школству и друштву уопште, као и о запуштености лекторске службе. О свему томе доста је речено и у књизи разговора Срете Танасића са Милошем Јевтићем *Разумевање језика* (2017), а један избор интервјуа о статусу српског језика и ћирилице и борби српских лингвиста за њихово побољшање објавио је у књизи *Тако сам љоворио зарад суџра* (Чигоја 2021).

Уз књигу Срете Танасића *Тако сам љоворио зарад суџра* академик Предраг Пипер дао је следећу констатацију: „Будући да се проф. др Срето Танасић целог свог радног века бавио савременим српским књижевним језиком, проучавајући га с разних аспеката, и самостално и у оквиру широких научних пројеката којима је руководио, у различитим научним и културним установама и организацијама, а сада и као председник Одбора за стандардизацију српског језика, истрајно пишући и говорећи о српском језику, а да је уз то познат и као личност и као стручњак по својој одмерености суда, али и по чврстој аргументацији и јасном ставу када је реч о значају језика за национални и лични идентитет, онда је јасно да је проф. др Срето Танасић и те како позван да говори о питањима која му се постављају у интервјуима сабраним у овој књизи”.

Овај, кратак увид у дело професора Срете Танасића сведочи о његовим неспорним резултатима научног и истраживачког рада, те му је Жири за доделу Повеље Матице српске с правом доделио ово признање за вишедеценијски допринос на пољу стандардизације српског језика, неговању српског језика и ћириличног писма.

ПРИЛОГ: Посебна издања (књиге) Срете Танасића

1. Танасић, Срето, *Презент у савременом српском језику*, Београд: Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 12, 1996, 192 стр.
2. Танасић, Срето, *Синџаксичке теме*, Београд: Београдска књига, 2005, 229 стр.
3. Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синџакса савременога српског језика. Простра реченица* (у редакцији Милке Ивић), Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска, 2005, 345–476. [Прилози граматици српског језика]
4. Танасић, Срето, *Синџаксичке теме*, друго издање – измењено и проширено, Београд: Београдска књига, 2009, 251 стр.
5. Танасић, Срето, *Из синџаксе српске реченице*, Београд: Београдска књига, Институт за српски језик САНУ, 2012, 221 стр.
6. Танасић, Срето, *Синџакса њасива у савременом српском језику*, Београд: Београдска књига, Институт за српски језик САНУ, 2014, 259 стр.
7. Танасић, Срето, *Разумевање језика*, Разговори са Сретом Танасићем / [разговоре водио] Милош Јевтић, Београд: НМ либрис, 2017, 253 стр. [Колекција Одговори, 212]
8. Предраг Пипер, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Људмила Поповић, Срето Танасић, Биљана Марић, *Синџакса сложене реченице у савременом српском језику* (у редакцији Предрага Пипера), Београд: Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска, 2018, 597–633.
9. *У служби науке. Разговори у редакцији часописа Истиок са Слободаном Реметићем и Срећом Танасићем* (поводом XVI међународног конгреса слависта у Београду 2018), Књажевац: Исток, 2018, 73 стр.
10. Танасић, Срето, *Из синџаксе и семантике српског језика*, Нови Сад: Прометеј, 2019, 245 стр.
11. Танасић, Срето, *Тако сам говорио зарад суџра*, Београд: Чигоја, 2020, 234 стр.
12. Танасић, Срето, *Прилози синџакси српског језика*, Источно Сарајево, 2021.
13. Танасић, Срето, *Огледа о језику Српских њасаца*, Београд: Славистичко друштво Србије, 2022, 225 стр.
14. Танасић, Срето, *Српски језик и ћирилица: огледало српско*, Нови Сад: Прометеј, 2023, 193 стр.

Проф. др Вељко Брборић

ПОВЕЉА МАТИЦЕ СРПСКЕ ПОСТХУМНО
АКАДЕМИКУ МИЛОВАНУ ДАНОЈЛИЋУ ЗА НЕГОВАЊЕ
СРПСКОГ ЈЕЗИКА И ЊЕГОВИХ ИЗРАЖАЈНИХ МОГУЋНОСТИ

Милован Данојлић, без икакве сумње, припада уском кругу најпробранијих језичких мајстора које је изнедрила српска књижевност друге половине XX и почетка XXI века. Може се сасвим разложно закључити да је његово бављење књижевношћу мотивисано првенствено специфичним осећањем језика и односом према изражајним могућностима српскога језика. Он у књижевност није ушао да би о свету у којем живимо рекао некакве велике истине него је такве истине почео да изриче онда када се усредсреддио на сагледање сопственог, српског народа и његовог језика, као и на сагледање свих оних који у том језику настоје да изграде некакав свет са својим изражајним могућностима. Данојлић је писац којем се свет почео отварати када се суочио са чудом свога завичаја и свог матерњег језика, а онда је кренуо у свет да сагледа колико се то чудо шири земаљском куглом и колико захвата друге људе, па је из тог сагледања видео много тога што је специфично наше, српско, али и много тога што је специфично за неке друге народе и културе.

Одговарајући једном приликом на питање како је постао писац, Данојлић је реско одговорио: „Могу да изнесем само два оправдања за порок коме сам се почео одавати још у вишим разредима гимназије: не осећам се добро у стварном животу и са истинским људима, и волим речи.” И одмах потом додао је да „на коначно прихватање себе као писца утицала је и јака тежња ка слободном животу” јер „књижевни позив је један од ретких у којем је слобода и надахнуће, и облик, и садржај деловања.”¹ Тако се и у Данојлићевом случају показало да пут од језика, преко књижевности, па до слободе и аутентичног живота представља једну од најприроднијих потреба оних људи који настоје да сагледају целину стварности изван непосредне стварности која нам је задата рођењем.

У таквом животном путовању не треба никада заборавити како почетну тако ни завршну тачку, али је основна чаролија везана управо за сагледање путовања и живота као непрестаних изворишта најразличитијих чуда. Из тих разлога је Данојлић у себи увек препознавао како сељака из којег је почео да израста тако и песника у којег је све више урастао, па је у складу са таквим распонима разумевања света природно умео да закључи: „Живот је чудо. Извор сваког часа може пресушити. Песник и сељак то најбоље осећају. И један и други у Небо гледају: обојица од облака зависе. Вазда су

¹ Милован Данојлић, *Нека врста циркуса*, Београд: Књижевна омладина Србије, 1989, 141–142.

спремни на најгоре...”² Баш захваљујући таквим распонима и њиховој сталној повезаности, те свесном неговању те везе, Милован Данојлић и није могао бити другачији него песник и књижевник који стално тежи чистом језику, језику са самог извора изражајности и језику који неће заборавити аутентичност доживљаја који ваља исказати.

Сва та сазнања о језику и његовим стилским вредностима Данојлић није само уграђивао у сопствено биће и његове изражајне моћи него је о томе писао и есеје који су настојали да укажу на многобројне, реалне проблеме друштвеног функционисања језика. Њега су нарочито занимали они појавни облици језичке употребе који су доводили до великог огрешења о правилност мисли и ваљаност израза, па је веома вешто анализирао и коментарисао управо такве појаве. Стога је скренуо пажњу на опасност по језик и његову изражајност која долази од склоности ка брбљивости или логореји, ма у ком се виду она појављивала: као „израз психичког поремећаја”, као „облик друштвено кодираних реторике” или као „одлика извесног стила”. Знајући да „човек не говори само онда кад има, већ и кад нема шта да каже”, Данојлић је многим примерима указивао на то како „моћ говора се може изокренути, усмерити у наопаке сврхе, све док се не поништи”, те како „људи су однекуд схватили да се и простим натрпавањем речи може штошта изразити; или су се понадали да ће квантитет, сам од себе, прећи у квалитет.”³ Брбљање је свакако један од начина којим се показује сва одвратност злоупотребе језика и изазива се истинска жеља да се постојећа комуникација прекине, а да се нека следећа, слична овој, више и не успоставља.

Такве ефекте може да изазове и пренаглашена, неумерена употреба чисто песничких средстава израза, као што је примера ради метафорисање, које за сврху има да се предмет говора учини нејасним и нераспознатљивим. Данојлић указује на то да „метафора омогућује олака премошћивања, неодговорна замагљивања, свакојаке скокове и суноврате, и, што је најважније, разна прећуткивања и замењивања”, те да „метафорисање је почело да служи мутном говору и произвођењу магле”, као и настојању да се „од речи замеси гњецаво благо.”⁴ Занемаримо ли просту чињеницу да и ово, Данојлићево указивање на опасности од метафорисања, такође је исказано низом метафора („мутни говор”, „произвођење магле”, „замесити гњецаво благо” и сл.), можемо констатовати да је метафора у великом броју говорних ситуација неминовна, те да често о неким стварима и не можемо говорити без употребе низа метафора. Упркос овој неминовности, Данојлић нас упозорава на то да упорно метафорисање може сасвим наликовати на брбљање, а кад

² Милован Данојлић, *О раном успјахању*, Загреб: Знaње, 1982, 121.

³ Милован Данојлић, *Мука с речима*, Београд: Независна издања Слободана Машића, 1979, 7.

⁴ Нав. дело, 12.

анализирамо те облике језичке праксе, онда можемо разложно закључити да један препознатљив облик брбљања настаје баш гомилањем неприкладних метафора.

Са много елана Данојлић је такође критиковао и исмејавао употребу туђица, па, упостављајући дијагнозу да „ко жели власти да се домогне, мора се најпре с туђицама спријатељити”, једном је записао не само основну констатацију него и додатне коментаре: „У туђицама је укус учености, церемонијала, конвенција. **Лоше стање у привреди** није исто што и **негативне тенденције у економском пословању**: прво је неука истина, животна и безнадежна, а друго више спознаја, доступна једино изабранима. Оно што се хоће изражава се туђицама, а оно што јесте – нашим речима.”⁵ Очистити језик од основних слабости, јесте један од кључних задатака сваког писца. Данојлић је тај припремни посао „чишћења алата” обавио на брилијантан начин, а уз то је оставио многобројне трагове тога посла, тако да и многи други писци али и обични говорници српскога језика могу тим траговима изнова да прођу.

Милован Данојлић је неспрестано промишљао српски језик, његове изражајне моћи и средства која говорницима стоје на располагању, али је све то чинио само зато да би сам језик, у радости именовања и семантичког нијансирања, спонтано дошао до најбољих својих решења, да би остао што природнији и сугестивнији, не реметећи ни по коју цену своју праву природу. Не желећи никако да се издваја по било чему ексцентричном, Данојлић је као компетентни говорник прижељкивао да свој књижевни израз утопи у колективне сагласности, у језичке чистоте и значењске прецизности које не истичу толико самог говорника колико језик и његове изражајне моћи. Тако је он доказивао да песник и књижевник постоје због самог језика и због верности његовој чудесној изражајности, а да језик није дужан да се нуди егоцентризму приватних амбиција и понекад ишчашених претензија. Данојлић је, у основи, хтео да му језик буде чист, народни производ предачких поколења и увод у будуће догађаје који ће потврдити поменуту предачку обавезност.

Због свега тога однос песника и народа он сагледава у пуној међусобној присности, па у епиграму под тим и таквим насловом, „Песник и народ”, он истиче како је очување верности језику и народу основни задатак песника: „Са кором хлеба у торби,/ На рубу светске цесте,/ Век им пролази у борби/ Да буде како већ јесте.” Таква опсесивна страст „да буде како већ јесте”, да се очува оно што је до сада било, из песничког стваралаштва сасвим уклања сваку идеју прогреса, унапређења, бољитка, а песник вели: „Зато и јесу твоји,/ И зато си њихов, Песниче:/ Бољитак можда постоји,/ Али се вас не

⁵ Нав. дело, 50.

тиче.”⁶ Задатак песника је, очигледно, да се што боље уклопи у језик као знаковни систем који је већ досегао некакве своје облике пуне изражајности и савршенства. С таквим односом према језику, песник је сасвим подређен, изложен системским притисцима, те често – као у песми „Језик-стезник” – сведен на доста пасиван став: „Заједнички језик теби је стезник/ Наметнут телу топлом и облом,/ Трпиш га као војни обвезник,/ Не владаш њиме, већ он тобом,/ И делимо га, док те жуља корзет,/ Као што сустанари деле клозет.”⁷ Пишчев однос према језику је у знаку пуне, неподмитљиве одговорности, као став човека дубоко свесног да се књижевност пише пре свега на темељу основног односа према речима и другим чиниоцима језичке структуре, те у погледу посвећене потраге за природом језика и његовим изражајним могућностима. Због многих својих, тако насталих дела, како песничких, тако и приповедних и есејистичких, Данојлић је створио књижевни опус који служи на понос српском језику на којем је то дело написано: то дело и његов језик су чисти и аутентични, изражајни и сугестивни, они су истински и данојлићевски.

У овом тренутку када писцу који је променио светом, настојимо да искажемо чисто поштовање, те високу оцену језичке вредности његовог дела, одсућност писца нам ствара извесну нелагоду: желели смо то да учинимо за пишчева живота, али нас је вечити крвник предухитрио! У тој нелагоди присећамо се пишчевих ставова из књиге *Чишћење алаиџа*, а тамо налазимо и неку врсту трајних одговора на похвале. Стога поново читамо његове, Данојлићеве речи: „Посао писца толико је усамљенички, да је о њему непристојно јавно говорити. Подстицаји који нас на писање наводе замршени су, разнолики и неславни. Сам и далеко од свих, писац од околине очекује само невоље и зла. Да би се показало колико је јако и непредвидљиво, друштво му, уместо очекиване казне, понекад даје награде. Он тада излази из своје ћелије, постиђен, вољан да призна како је био у заблуди. Срећом, о томе га нико ништа не пита. Награђујући га, друштво покушава да га укроти, да га обавезе на лепо понашање. Он, на то, нипошто не сме пристати.”⁸

Тако вели Милован Данојлић! А ми можемо само додати да, хвалећи га, после физичког нестанка, ове похвале не могу садржавати ништа што би у будућности писца обавезивало на нешто недолично или што би га хтело приморати на лепо понашање! То је Данојлић за живота желео да избегне! Ето, избегао је то и овога пута! Па нека тако и буде, и нека заувек остане!

Иван Нејришорац

⁶ Милован Данојлић, *Животи, животи*, Београд: Албатрос плус, 2016, 54.

⁷ Нав. дело, 50.

⁸ Милован Данојлић, *Чишћење алаиџа*, Београд: Независна издања Слободана Машића, 1982, 83–84.

ПОВЕЉА МАТИЦЕ СРПСКЕ ПОСТХУМНО РАЈКУ ПЕТРОВУ НОГУ ЗА НЕГОВАЊЕ СРПског ЈЕЗИКА И ЊЕГОВИХ ИЗРАЖАЈНИХ МОГУЋНОСТИ

Рајко Петров Ного припада оној не тако великој, али не ни сасвим малој, скупини српских песника који су однеговали језичку осетљивост највеће тананости и највишег реда. На таквом осећању матерњег, српског језика он је певао наизглед лако, нежно и душевно да се у његовим песмама вазда снажно осећало како кроз њих проговара сама лирска суштина тог језика. Ако ће, а хоће, по нечему Ного бити темељно запамћен, то памћење ће бити баш у знаку лирске тананости којом је српски језик проговорио на начин који се највише приближио чистом певању и певу, па чак и запевању, којим песник обухвата темељне изражајне распоне људског бића и колективног, народног живота исказивог српским језиком. И право је тако да буде јер Ного јесте од оних песника који сопствену лирску душевност никада није одвајао од њене епске основе, као што ни своје индивидуално биће није сударао и свађао с народним памћењем, нити је своју имагинацију креирао на издајству предања и симболичких суштина по којима српски језик и народ живе у пуном међусобном дослуху. О тој врсти дослуха и хармоније, са повременим огреботинама и мукама које тиште људску душу, певао је Ного с беспрекорном језичком осетљивошћу и чак с чистунством какво је у времену с краја XX века, кад се већ многоме, који „брзо учи па се први потурчи”, почело причињавати да је битка за чистоту језика већ заувек изгубљена. Ного је својом поезијом, али и својом прозом и усменим наступима, увек враћао веру у лепоту и непоновљивост чистог српског, књижевног, вуковског језика, језика који остаје народни чак и кад достиже највише тачке удаљавања од простоте и приземности израза.

Таквим језиком, који разуме свако ко постоји на начин српске културе и уме у таквој духовно-историјској традицији да мисли и осећа, говори и пише, могуће је исказати изузетно широк круг људске душевности, па и духовних созерцања, а свим тим даровима је песник Рајко Петров Ного био штедро обдарен. Стога кад он пева о сасвим обичним темама, ситуацијама и призорима наших живота, он истовремено пева и о језику којим посведочујемо све те аспекте нашег постојања и наше борбе са смислом тог постојања. Трагови те борбе шире се целином његовог драгоценог песничког опуса. Ако је у сонету „Мада узалуд све је” (из збирке *Безакоње*, 1977) непрестано, у оба катрена и оба терцета, понављао насловни исказ, указујући на трагички исход наших живота, он је истовремено непрестано варирао нијансе које овој трагичкој константи додају извесне, помало и утешне чињенице променљивости и занимљивости, али и варљивости и привлачности

овога света. Ако је у првој строфи себе видео као биће које пропада (јер „попустио је мандал у срцу седам брова”), у другом катрену он већ осећа непосредну претњу коначности („Шапућу лептирице песму суђаја ноћи/ о гајтану и свили којим ме доба стишће”); у трећој строфи, тј. у првом терцету, лирски субјекат јасно осећа како „чарно безакоње из века свуда веје”, па претња постаје свеопшта, не само она која погађа усамљену јединку; у завршном пак терцету лирски субјекат изазовно се суочава са свим овим опасностима, па вели: „И видим слепо око врховног снајперисте/ Окини стара пушко Мада узалуд све је”. И сам рефрен ове песме тако задобија разноликост која делује колико очајавајуће толико чак и утешно, будући да узалуд све је што припада природи, све што припада човеку, породичном животу и кућном амбијенту, али је узалуд и напор да се све то поништи и уништи. Као да нам песник вели како се живот непрестано уништава и пропада, али да живот сам по себи ипак не може и неће пропасти сасвим.

Да би ову другу, знатно утешнију поуку истакао у пуној лирској димензији, Ного је написао песму „Балада о Ђурђевдану” (у збирци *Лазарева субојџа*, 1989) и у њој призвао митско-хришћански образац свечевог убијања аждаје као уништења, макар и парцијалног, уништења зла на овоме свету. А таква визија борбе са силама негативитета и поништења живота најизразитије је исказана у религијској, хришћанској слици света, где је Исус Христос највише оличење јаког, неодољивог императива човекове потребе за победом, и то за победом Божанског начела и Небеске светлости. У цркви, али и у свим узвишеним облицима људског искуства, а то значи у поезији, музици, мистици, философији, такве визије задобијају суштински значајно место, а језик је повлашћени носилац тих највиших, спасоносних трунчица Божанског универзума, као што је народна духовна култура простор у којем се те трунчице слободно шире овим светом.

О томе нам песник говори када изриче стихове и сведочи како светост остаје на овоме свету ма колико се зло и злочинство умножавали: „На Ђурђевдан туга из Србаља веје/ Није све пропало кад пропало све је.” Но није само Свети Георгије, из своје родне Кападокије и из Палестине, те из Римског царства Диоклецијановог доба, јасно исказивао своју веру у Господа, као и веру у језик који ће посведочити истинско присуство смисла у живим људима и у њиховом свету. Ту је, са сличном потребом и са сличном страшћу, и песник који говори о томе како се та тајновита игра Божанског и демонског начела одвија и данас, као и у она Диоклецијанова и диоклецијановска времена: „Из нових фресака стара туга веје/ Није све пропало кад пропало све је.” Песник, дакле, препознаје линије континуитета у односу на хришћанска искуства и на Христову борбу са демонима овога света.

Песникова свест, међутим, иде још дубље у оквире памћења свеколиког света. Тако у песми „И Хомер задрема” (из збирке *Недремано око*, 2002)

Ного улази у дубине тотемске свести, па на самом почетку вели да „Кад Грке претвори у свиње/ Чаробница је Кирка Србина/ Обрнула у вука”, али да „О томе Хомер не збори/ И он понекад задрема.” У тој тотемској сличности у несличности Ного налази још неке додатне разлоге за сличност у несличности о домену песничких изражајних средстава и стиховних облика. Стога он истиче како постоји тајна веза између хексаметра и десетерца, па записује завршне стихове ове песме: „Старе је Чаробница Грке/ Повратила у људе/ Кога хексаметар испусти/ По десетерцу се смуча.” Десетарац тако дође као некаква мање свечана, али ипак достојна замена за узвишеност хексаметра.

Кад се такве везе узвишености и обичности, небесности и земаљскости укажу и на неким другим плановима, онда се песник уме запитати о томе каква је веза између његовог завичаја и великих косовских јунака, веза обичних људи и фигура хришћанских Светих ратника. У песми „Задушница” (из збирке *Лазарева субоја*, 1989) он готово прекорно вели да, у родној колиби у Виловом долу, „Од кад су је зачарали кукавица ћук и сова/ С нама нису вечерали Небесници са Косова”, али тај свет мртвих вечно живи на овој земљи и у људима привремено живим: „Мирбоже се мрке јеле из сјећања и глог сине/ За нама се гробља селе у даљине у висине.” То обједињавање мртвих и живих постаје истински задатак песников, па он треба задушницу да поје за све људе који су одвајкада постојали, а заслужили су да их се сећамо: „И за живе и за мртве задушницу појем тиху/ Почините кротке жртве загрљене у дистиху.” Сећање је оно што спасава и човека појединца, и анонимног припадника народа, и познатог песника, и Свете ратнике, и читаве народе, и верне Божје следбенике!

У свим временима, дакле, истоветни су поука и сазнање, а они кажу да се не смемо предавати чак ни онда кад се учини да је свему крај: ту где је овоземаљски крај, ту је почетак чуда Божјег! Кад пропало све је, тад остаје Господ и од Њега креће нови ланац чуда и нови ланац постојања! Прилика је да се тога сетимо управо у дане када живог песника нема међу нама, али његови стихови одјекују оном снагом која изнова потврђује пуну смисаону моћ и дубину са којом се језик исказује као трајност на темељу којег опстају они који нам остављају важне, незаборавне поруке, али опстају и читави народи и културе који такве поруке умеју да разумеју, да их даље тумаче и у себи живима чине. Језичка осетљивост и чистунство Рајка Петрова Нога уводи нас у просторе таквих чуда, па стога његова поезија представља једно од трајних споменика и сведочанстава самог српског језика и његових изражајних моћи.

Иван Нејришорац

ПИСЦИ О ЈЕЗИКУ

Драјан Хамовић

НОВОГОВОР И ОСЕТЉИВОСТ ЈЕЗИКА

Као што упућени знају, језик господари над нама, никако обратно. Ми се на његове налоге одазивамо, са више или мање слуха. Језик јесте друштвени конструкт, боље рећи *тјековина*, али дугог трајања, заједнички посао у којем учествују нараштаји. Стрпљиво и целисходно. Без наглих потеза, без присиле, са разумним разлозима које налаже трајање језичке заједнице, тј. неизбежне промене оверене у култури. Ипак, хистерични ритам данашњих промена, разоран је и нимало спонтан. Пројектован је и пажљиво вођен, на свим пољима. Глобална Моћ намеће своје, по сваку цену. Отпоре игнорише и сузбија. Неко кога не видимо демонтира свет који знамо и волимо, на сваки начин. А матични језик, као оруђе дубљег саобраћаја, чини круг описан око нас, ауру која осветљава и штити, чак и ако тога нисмо свесни. Учити свој језик, према Гадамеру, значи стећи присност и познавање самог света који нас сусреће.

Има упорних умова који нису честито ни упознали свет око себе, него хоће да га уподобе туђим световима, да га колонизују и подвласте. Делују као агенти непрозирне мреже моћи, папагаји с великим истинама на уснама, у подухвату унификације глобуса, укидања историјских заједница и слободних, самосвесних личности. Проблем налазе и у језику, којим би да господаре. Баш оне и они имају решење, у својим изузетним и неупитним, материјално подржаним активностима „подизања свести”. Упорно притискају наше државне структуре и установе, окупирају читаво друштво. Корумпирају појединце жељне статуса и опседнуте привидним лепотама моћи. Помогнути и пажени нашим пријатељима и партнерима. А они знају шта је нама, недораслима и одоцнелима у развиту, потребно.

Знамо да је положај наше државе преоптерећен рђавим наслеђем и наставком рата другим средствима, али носиоци власти одвише лако, такорећи ни за шта, дају симболичке и идентитетске концесије. Резонују да се такви уступци не примећују и не боле. У томе грдно греше. Отуда је и питање „родно осетљивог језика“, то лепљиво идеолошко подметање, напосто прокријумчарено у тзв. Закон о родној равноправности, усвојен без праве јавне расправе, без обзира на за све мериторне гласове против, језикословне и правне. Да не помињемо гласове из дубине гласачког популуса. Нису ни формални предлагачи сувише уверено предлог бранили, али су и овај налог из дуге агенде налога спровели, уз пресинг идеолошких душебрижника. А тадашња министарка, перјаница губитничке листе, ради таквих задатака је очито и уведена у владу којој је била наводно жесток конкурент. Обавила посао па нестала из видокруга.

У самом тексту закона виде се крпежи и довијања. Уводне одредбе исказују тему једнакости полова, жена и мушкараца, не помињући ништа више. Али се затим, у потоњим члановима, дискретно, уз термин „пол“ (биолошке одлике), уводи и спорни термин „род“ (друштвено одређена улога), као и други термини из репертоара октроисане „цендер“ идеологије. Наводе се, у збиру надодатих појмова, и „друштвено осетљиве групе“, чији врло селективни списак знамо већ напамет, од сексуалних мањина до Рома. У списак коришћених термина (члан 6. став 17), на мала врата, спретни законописац уводи „родно осетљив језик“, „којим се промовише равноправност жена и мушкараца“ као средство, обратимо пажњу, „којим се утиче на свест“ говорника, „укључујући промене мишљења, ставова и понашања у оквиру језика којим се служе у личном и професионалном животу“. Смер наложених промена „мишљења, ставови и понашања“ дат је доста уопштено и неодређено. Оцена исправности или огрешења остају у власти мреже контролора и њиховог слободног, растегљивог судијског уверења.

Закон уводи „родну перспективу“ која се примењује кроз националну стратегију, акционе планове и програме, на свим нивоима, у државним органима, образовању и науци, медијима, безбедности... Уводи надзорне и инспекцијске органе што прате и кажњавају превиде или непослушност у сфери коју, додуше, више не контролише Велики брат, него некакво Велико сестринство – да посегнемо за Орвеловим обрасцима демаскирања неслободе. Поводом чувеног његовог романа-антиутопије Светозар Кољевић је написао да „суровост политичке свемоћи почива у великој мери на манипулацији без граница, између осталог и језика као основног облика комуникације међу људима“. О томе је овде реч, о манипулацији без граница, која је законски оснажена.

Орвела су, на свој начин, следили и креатори „родно осетљивог језика“, као деривата пројекта „политичке коректности“. Пионирка ове борбе не

крије да је говор о норми употребе РОЈ-а „у домену политичког освешћивања говорница и говорника датог језика”. Није, значи, довољно да језик знамо, него је неопходно и да се политички освестимо, несвесни и неосвешћени. Смер је само један. Иста Пионирка напомиње да језик не могу „својатати” само филолози и језикословци, јер „разговор о родно осетљивом језику не припада само науци о језику, него и другим друштвеним наукама подједнако (математици такође, музици такође)”. Чему, уосталом, наука о језику, чему математика и музика, када су сва знања релативна?

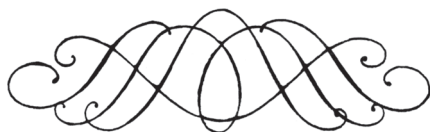
У Приручнику за употребу „родно осетљивог језика” изричито се тврди да су сви приговори њиховом приступу напросто заблуде, ма одакле долазили, и од жена и од језичких стручњака. Зна се на којем врху гори пламен истине и тај пламен ваља носити, растерујући мрак других. Приручник даје и листу родно осетљивих термина, милозвучних као нпр. „акупресуриткиња” и „акупунктуристкиња”, „ендодондисткиња”, или чаробних као „барутарка”, „бушачица у руднику” или „машиновоткиња”, поред женских звања иначе заступљених у нашој језичкој норми. Када читамо тај Глосаријум женских звања на моменте помишљамо да се наше „виле глосарице” заправо играју са нервима озбиљног света, или просто терају шегу. Јер, ко би језички осетљив на тај списак стављао речи попут „таксидермискиња”, или „витешкиња”, или „капларица”, или...

Ко ишчита законску креацију на коју се осврћемо, мимо права и досад штићених Уставом и законима, стиче утисак да су сви чиниоци наше државне и друштвене грађевине упрегнути у кола једне идеологије „спуштене одозго”, потпали под паску комесарки и комесара „родне перспективе”, који од легитимног егалитаристичког става праве самовлашће ничим омеђено, не базирајући се на последице. Нема места чуђењу, све је ово већ познато, из Орвелових „Принципа Новоговора”.

Подсмевасмо се доскорашњим заједничарима у бившој држави и језику, који су одавно присвојили Вуков језик као основу за дорађивање свога стандарда. Али они су знали шта чине, имали су свој јасан циљ, макар и на нашу далекосежну штету. Смешно, на крају, испадне озбиљно. Није реч о мањку језичке лепоте и обиља, него о дефекту убаченом у саму срж нашег мишљења. Ми језички разумевамо свет. Говори да бих те видео. Новогovor је требало, по речима аутора романа *1984*, „да онемогући све другачије начине размишљања”. И власти у фиктивној Океанији, који су санкционисали „злочин мисли” и увели „полицију мисли” ишли су постепено, корак по корак: „Кад Старогovor буде заборављен, а Новогovor буде једном за увек прихваћен, свака јеретичка мисао” биће „дословно непомислива”. Циљ је био да се „одвоји говор [...] од мишљења”. Култура коју баштинимо, и наша укупна прошлост, жигосани су и немају право гласа: „Кад Старогovor буде једном

заувек превазиђен, последња веза с прошлошћу биће прекинута.” Историја и књижевност већ су подвргнуте ревизијама и уклапању у агенду, захваљујући новој, правоверној, транснационалној елити. Зато је подухват „родно осетљивог језика” у основи тоталитаран и служи као један од подмуклих начина за одвраћање јавне пажње од реалних егзистенцијалних изазова и као средство за корумпирање и трауматизовање наше одасвуд нападнуте свести.

(Вечерње новосици, 9. април 2024, у додатку Култура, стр. 23)

ЈЕЗИК, ГОВОР, РЕЧ

5.

Религија чује само вокале језика природе; наука чује и консонанте, склапа речи и тражи смисла из њих.

10.

Човек само зато не може да разуме све што је цео космос данашњи, од свог хаотичног почетка до свог хаотичног завршетка, само једна тачка у пучини, само једна реч у огромној књизи времена; а шта се може разумети из те једне речи – ништа, како су је многи умови људски прочитали.

37.

Идеје и принципи онолико су исто тачан израз односа ствари колико су написане речи верне слике предмета из стварности које обележавају и изражавају.

147.

Право је постојало много пре него што су закони написани, језик је постојао много пре него што је прва граматика написана, уметност је стварала лепе ствари много пре него што је прва естетика написана, народи су преживљавали догађаје и проживљавали и стварали историју много пре него што је прва историја написана. Тако граматика стоји према језику као законодавство према народним обичајима, као естетика према уметности-ма, као речи и писмена према самим стварима, као историја према стварном животу, као принцип према стварним фактима. Апстракција је последња, највиша снага духа, као што је човек последња чулна форма материје. Уздизање од стварног до идеалног и све идеалнијег, од материјалног до све нематеријалнијег, јесте једна од страна прогреса људског. Што је нижи ум он је све више потонуо у стварност, он мисли о стварима и у стварним сликама, он говори о стварима и стварним фактима; што је нижи ум њему је стварност све потребнија. Што је виши ум он се све више диже изнад стварности, до све формалнијег, апстрактнијег, идеалнијег.

174.

Поштен рад уједно је и молитва Богу, и то довољна молитва. Све зрелији ум све више избацује све празне речи и церемоније из религије и сав култ Богу своди на поштен рад.

185.

Жалост је туга која кисне, ври, туга је преврео бол, зрела жалост. Жалости треба утехе, тузи треба самоће. Жалост је тешка, сирова, туга је увела, племенита. И као и све племенито, права туга сакрива се на дно душе, ту с њом заједно труне, и не казује се никоме, пошто се она речима не може исказати, и као и све племенито тешко се казује речима; речи њу пре прљају него што је блаже. И као и све фино и племенито, туга расте само у племенитим душама, код виших људи; човек масе највише што осећа то је жалост.

188.

Највише смисла, највише племенитог има у ономе што се речима не може исказати, а то су најдубља и најплеменитија осећања и ствари, које се не исказују речима, нити се опажају чулима. По томе како мало има племенитог у људском друштву, које почива на језику речи.

223.

Сва философија и наука теже граматички оног језика којим је написана велика књига света, и из које већина људи разуме само поједине речи и реченице.

241.

Врло је много појава у свету, а врло мало израза за њих; много више има у свету ствари него речи и много више речи него мисли, и много се више говори него што се може казати.

276.

Хиљадама и хиљадама година постојао је свет, а није му био потребан човек, ни да га осећа, ни да мисли о њему, нису му били потребни ни човекова осећања, ни идеје, ни радости, ни болови његови; и свет ће опет постојати хиљадама и милионима година без човека, и његове цивилизације, и његова ума, не потребујући то ни мало; ономе што постоји није потребно да се зна о њему и мисли о њему; стварима нису потребне људске речи, изрази, мисли и закони. Човек је потребан само човеку и ничему другом.

283.

У свему племенитом па и у љубави нема теорије, и по томе се о њима може само површно говорити. Речи прљају љубав као и све племенито; права љубав, права племенитост говоре и раде само ћутке.

313.

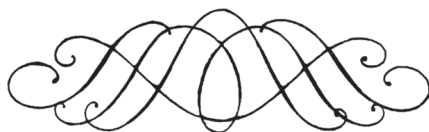
Душа ствара само интерјекције у језику, дух ствара све остале речи; телу и његовим потребама не треба речи. Стога се речима може деловати само на дух и на оне који имају духа; душа и тело раде ћутке, или само интерјекцијама. Отуд има радњи које су гадне само онда кад се о њима говори, и које нису гадне кад се врше ћутке.

477.

Језик бројева стоји онако исто према језику речи као језик речи према језику интерјекција. Број је највиши ступањ језика људског, највиши ступањ моћи и тачности израза духа људског; највиши ступањ разума и научности јесте израз бројевима. Довести неку област односа, стања, појава и ствари до израза цифрама, значи дићи ту област до ступња научности. Даље од бројева језик човеков не може ићи.

(Мисли, Београд, 1902)

Рубрику уређује академик Милован Тешић

Дуго је жив^иео у свијету.

Наши представници у Уједињеним На^нцијама

Увијек су желели да досп^{ију}у средиште пажње.

Матица Ср^спска

Они имају и пос^тан јеловник.

От^дштампај ми то у два примерка.

Нис^иаким нисам у свађи.

Читав век је провео не^ирадећи ништа.

Живи у Петровцу На^н Млави.

У мају славе четрдесет^петогодишњицу матуре.

Позив на сарадњу и претплату

Уредништво вас позива на сарадњу – са задовољством ће објавити ваше прилоге, одговорити на ваша питања, настојати да разјасни језичке недоумице. Прилоге и питања шаљите на адресу Уредништва: Матица српска, 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1 или на e-mail:
ksunajko@maticasrpska.org.rs

Претплату за 2024. годину у износу од 300,00 динара можете уплатити на жиро рачун број 205-204373-09, са назнаком да је сврха дознаке „претплата на Језик данас” а прималац: Матица српска, Нови Сад.